

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА РАДА
МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛУЖБИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ТА ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТЯХ
КОРОЛІВСЬКИЙ КОЛЕДЖ МІСТА НЬЮ-ЙОРК
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВРОЦЛАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
УНІВЕРСИТЕТУ ФІРАТ
ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ
СОЮЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ
ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції молодих
вчених та студентів

«СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ: COVID-19»

10 квітня 2020 року

Запоріжжя

УДК: 316.334.3:316.4

ББК: С55.373.1

М 341

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Кудінов І.О.*, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Науковий редактор – *Лепський М.А.*, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології ЗНУ.

Бірюкова Т.Ф., кандидат філософських наук, декан факультету соціології та управління ЗНУ.

Капріцин І.І., доктор філософських наук, професор кафедри соціальної філософії та управління.

Бутченко Т.І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.

Скворець В.О., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.

Цокур Є.Г., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ.

Технічне редагування: *Бойко Ю.Ю.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОЧНІСТЬ ВИКЛАДЕНИХ У ПУБЛІКАЦІЯХ ФАКТІВ
НЕСУТЬ АВТОРИ

Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Соціальні технології як чинник сталого розвитку: COVID-19» (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя) / І.О. Кудінов (гол. ред.), М.А. Лепський (наук. ред.); ред. кол.: Т.Ф. Бірюкова, І.І. Капріцин, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2020. 91 с.

ISBN 978-617-7019-34-2

Збірник містить матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Соціальні технології як чинник сталого розвитку: COVID-19» (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя), що була присвячена обговоренню актуальних проблем розробки та впровадження інноваційних соціальних проектів з метою вдосконалення та оптимізації життєстрою громадянського суспільства, адаптації та супроводу суб'єктів життєдіяльності України на шляху до інтеграції у світову спільноту на засадах концепції сталого людського розвитку. Головний акцент під час обговорень було зроблено на особливості пристосування до умов пандемії та карантину в академічних спільнотах, змінах у повсякденних практиках молоді, що навчається, під впливом карантинних заходів, специфіки впровадження та сприйняття карантинних обмежень в різних країнах світу. Збірка представляє результати наукових розробок молодих вчених та студентів, більшість яких було розроблено до початку введення карантинних заходів та офіційного оголошення пандемії COVID-19.

Видання збірника здійснено за підтримки

[Team Europe](#) та igorkudinov.pro

ISBN 978-617-7019-34-2

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I ТЕЗИ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ	
Лепська Н.В., Пархоменко М.О.	
<i>Роль американського президента у формуванні геополітичного статусу США</i>	<i>8</i>
Лепська Наталія Володимирівна, Коваль Віктор Сергійович	
<i>Зовнішня політика Туреччини: в пошуках геополітичної парадигми</i>	<i>11</i>
Шушлян В.І.	
<i>Культурна складова сучасного зовнішньополітичного іміджу держави</i>	<i>14</i>
Чупіс А.Д.	
<i>Концепція миру та війни у сучасних політичних процесах</i>	<i>16</i>
Дьомочка Ганна Вадимівна	
<i>Особливості антикорупційної діяльності в Грузії: уроки для України</i>	<i>21</i>
Лепська Наталія Володимирівна, Волков Андрій Олександрович	26
<i>Еволюція геополітичної доктрини США</i>	<i>26</i>
Лепська Наталія Володимирівна, Содель Анна Василівна	
<i>Геополітичні інтереси США в Центральньо-Азійському регіоні</i>	<i>31</i>
Приймак Олег Миколайович, Тур Андрій Анатолійович	
<i>Публічно-управлінські механізми запобігання та протидії корупції в Державній міграційній службі України</i>	<i>34</i>
Приймак Юлія Олександрівна, Проніна Марія Олександрівна	
<i>Корпоративні цінності та їх роль в період організаційних змін</i>	<i>37</i>
РОЗДІЛ II ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ТА НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ	
Лепський Максим Анатолійович, Гончарова Валерія Сергіївна	
<i>Емпіричне дослідження соціального моделювання ризиків в аеропортах (на прикладі аеропорту Запоріжжя).....</i>	<i>41</i>
Ратушна Т.О., Безпалова О.С.	
<i>Аналіз результатів емпіричного дослідження конфліктних взаємодій молоді в соціальних мережах</i>	<i>63</i>
Ратушна Таїсія Олександрівна, Ашихіна Анна Сергіївна	
<i>Емпіричні показники відмінностей у бюджетах часу мешканців великого та малого міста.....</i>	<i>67</i>
Лепська Наталія Володимирівна, Надобко Олеся Олександрівна	
<i>Причини та прояви кризи сучасної геостратегії Європейського Союзу та країн Східної Європи.....</i>	<i>72</i>
Приймак О.М., Усенко Г.С.	
<i>Критерії оцінки якості соціального супроводу сімей інтернет залежних підлітків</i>	<i>85</i>

ВСТУП

Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Соціальні технології як чинник сталого розвитку суспільства: COVID-19» п'ятий раз поспіль була організована та проведена на базі Факультету соціології та управління Запорізького національного університету 10 квітня 2020 року.

Соціальні технології як чинник сталого розвитку: COVID-19

Традиційно, конференція була присвячена обговоренню актуальних проблем розробки та впровадження інноваційних соціальних проектів з метою вдосконалення та оптимізації життєустрою громадянського суспільства, адаптації та супроводу суб'єктів життєдіяльності України на шляху до інтеграції у світову спільноту на засадах концепції сталого людського розвитку.

Специфікою даної конференції, як і усіх публічних заходів у світі в цей період, був стовідсотковий онлайн-формат. Взаємодія між учасниками конференції відбувалася з використанням програми для організації відеоконференцій Zoom.

Головний акцент під час обговорень було зроблено на особливості пристосування до умов пандемії та карантину в академічних спільнотах, змінах у повсякденних практиках молоді, що навчається, під впливом карантинних заходів, специфіки впровадження та сприйняття карантинних обмежень в різних країнах світу.

11.00 – 11.30

11.30 – 12.00

12.00 – 12.30

12.30 – 13.00

12.30 – 13.00

13.00 – 13.30

13.30 – 14.00

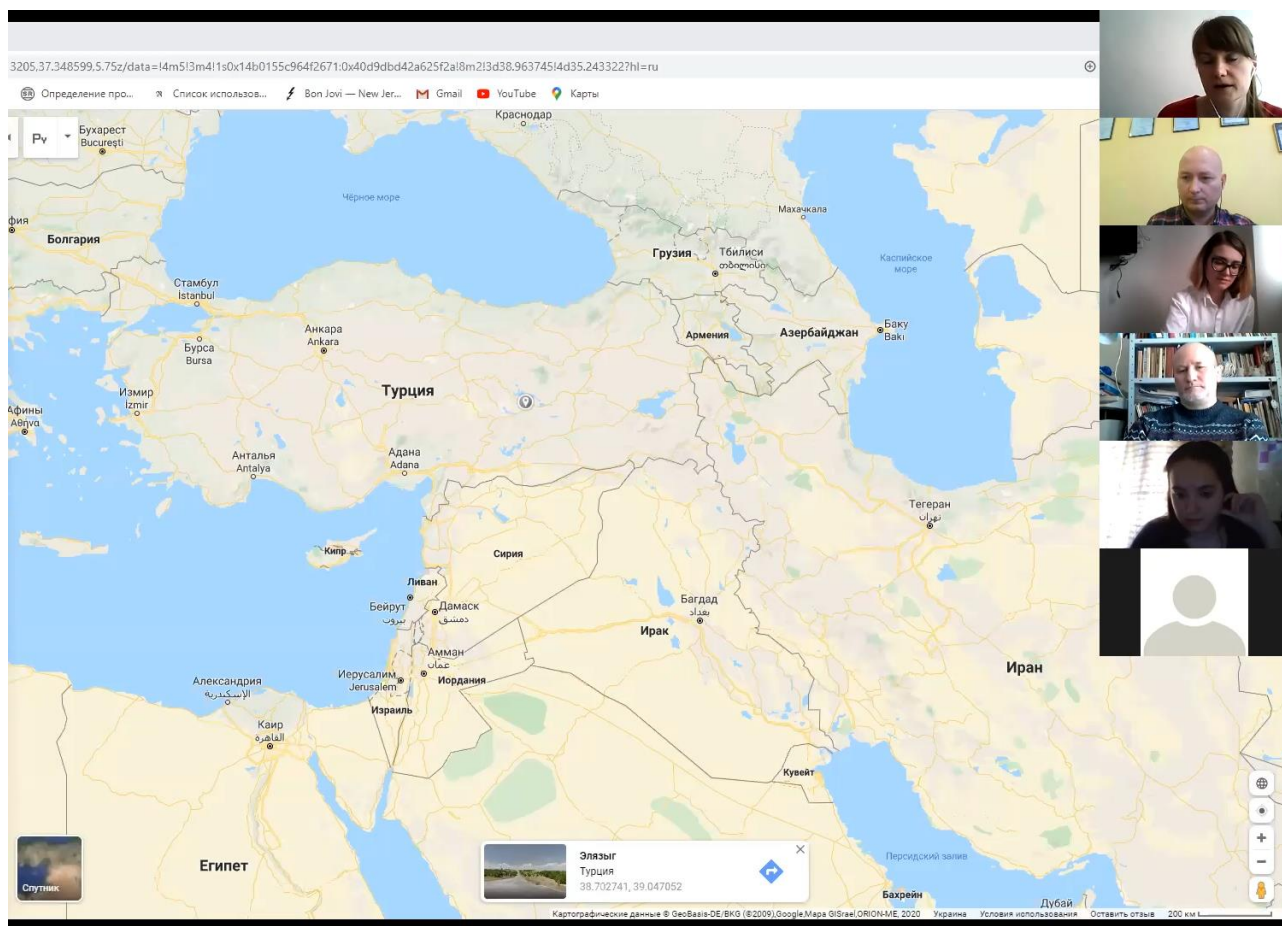
14.00 – 14.30

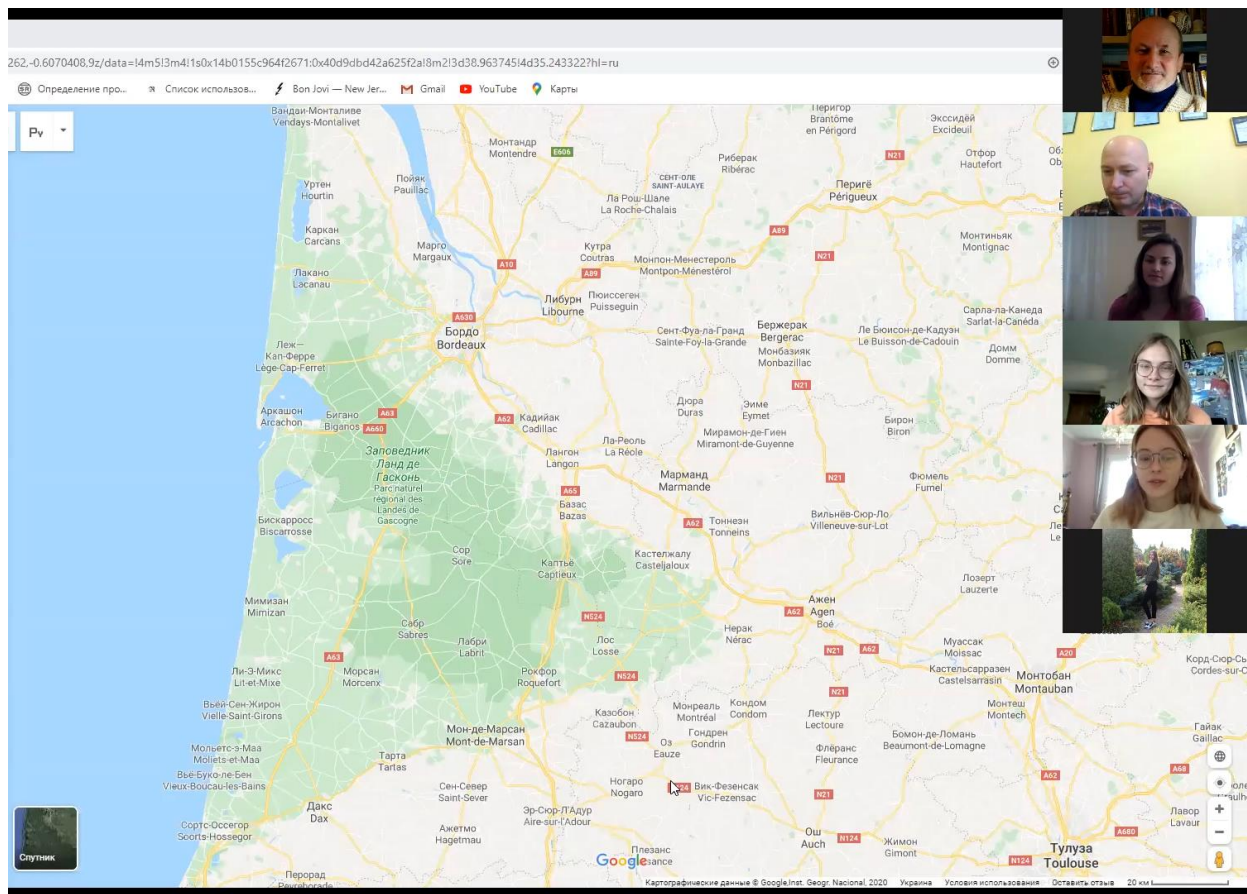

14.30 – 15.00

Загальна чисельність учасників конференції склала 102 особи у віці від 18 до 35 років, серед яких були представники 8 країн: В'єтнаму, Росії, Словаччини, США, Туреччини, Франції, Філіппін, Чехії.

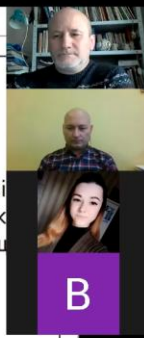

Інклюзивна освіта: регіональний аспект

- Протягом 2016-2019 рр. в Запорізькому регіоні та Україні загалом, інклюзивна освітня практика значно розширилася і збагатилася завдяки започаткуванню Всеукраїнського науково-педагогічного експерименту «Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області».
- У закладах загальної середньої освіти відкриваються інклюзивні класи, розробляються і впроваджуються власні моделі інклюзивної освіти, реалізуються індивідуальні навчальні програми для учнів з особливими освітніми потребами, організовується командна робота вчителів і вузьких фахівців, забезпечується психолого-педагогічний супровід сімей, які виховують дітей цієї категорії.

Серед міжнародних учасників конференції були:

- Абанина Надія, кандидат філософських наук, доцент (м. Фірат, Туреччина);
- Дударєва Інна, кандидат філософських наук, доцент (м. Прага, Чехія);
- Мірослава Дьоміна, студентка філологічного факультету Université Bordeaux Montaigne (м. Бордо, Франція);

- Ірина Коновалова, студентка філологічного факультету Université Bordeaux Montaigne (м. Бордо, Франція);
- Тетяна Федорчук, студентка Cuyahoga Community College (м. Клівленд, Огайо, США);
- Phí Ngoc Duy, студент економічного факультету Comenius University in Bratislava в Братиславі (м. Хайфон, В'єтнам);
- Аліна Чехлата (м. Москва, Росія);
- 최승원, студент економічного факультету Comenius University in Bratislava (м. Братислава, Словаччина);
- Ольга Шлепак (El Nido, Palawan, Філіппіни).

Дана збірка представляє результати наукових розробок молодих вчених та студентів, більшість яких було розроблено до початку введення карантинних заходів та офіційного оголошення пандемії COVID-19.

Видання здійснено за підтримки проекту представництва Європейського Союзу в Україні «Team Europe» (<https://euroquiz.org.ua/network-eu/about/view/185>).

РОЗДІЛ І

ТЕЗИ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Лепська Наталія Володимирівна

*науковий керівник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

Пархоменко М.О.

*студентка 4 курсу факультету соціології та управління,
спеціальності політологія,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

РОЛЬ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА У ФОРМУВАННІ ГЕОПОЛІТИЧНОГО СТАТУСУ США

У світі існують держави, політичні лідери яких мають вплив не тільки у внутрішній політиці, але й на глобальній арені. На сьогоднішній день Сполучені Штати Америки залишаються країною, яка є домінуючою силою у багатьох вимірах: політичному, економічному, військовому, культурному. За діяльністю американського президента спостерігає увесь світ, бо зазвичай США виступають у якості інвестора, партнера, миротворця або ж загрози для певних країн. Складнощі сучасних міжнародних відносин представлені численними процесами, які відбуваються незалежно від контролю перших осіб держав. Проте президент все ж таки може вплинути на позиції своєї країни та її геополітичний статус.

При дослідженні геополітичного лідерства Сполучених Штатів можна виокремити два важливих фактори, які забезпечили їм успішне домінування у світі: вдале географічне положення та ефективна структура державного управління. Наприклад, дане географічне розташування дозволило Сполученим Штатам розвиватися окремо від політичних і культурних сил Європи, а також Азії. США не зазнавали постійного тиску, впливу або гноблення. Були відсутні умови для розвитку жорстких мілітаристських традицій, а також не було ніяких перешкод для впевненості американців у власній значущості [3]. Також в

Америці є досить сприятливий клімат і різноманітність природних ресурсів. Сполучені Штати оточені Тихим та Атлантичним океанами, що посприяло розвитку їх морської могутності. Першим американським президентом, який повною мірою усвідомив першорядну важливість військово-морського флоту, був Т. Рузвельт, за якого почалося його інтенсивне будівництво. Не гірше за нього це значення розумів і В. Вільсон, за якого Америка почала рух до світової гегемонії. Важливим здобутком стали геополітичні роботи адмірала А. Мехена. Саме він вперше сформулював концепцію переваги морських держав над державами суходолу. На думку Мехена, набувала сили формула: $N + MM + NB = SP$, тобто військовий флот + торговий флот + військово-морські бази = морська сила [2, с. 99-100]. Слід підкреслити, що американці завжди використовували свій геополітичний потенціал раціонально та з максимальною користю, регулярно перетворюючи теорію у практичне втілення. Крім цього, меритократичні традиції Сполучених Штатів дозволяли зберігати ефективність політичної системи протягом історії. Відсутність компетентності у владних інституціях є абсолютно недопустимою, а свобода діяльності президента обмежується за принципом «стримувань та противаг».

Геополітичний статус США почав формуватися ще з часів перших президентів, для яких першочерговою цінністю було глобальне лідерство американської держави з поступовою її експансією, виправдання завоювань своєю винятковістю. Другого грудня 1823 року президент Дж. Монро виклав нову зовнішньополітичну доктрину Сполучених Штатів, яка стала визначальною аж до початку наступного століття. У ній наголошувалося, що європейські країни не мають права втручатися у справи Американського континенту та його відносини з Латинською Америкою. Ближче до середини XIX ст. доктрина Монро поступово реалізується. Насамперед усі зусилля американців спрямовані на захоплення панівного стратегічного становища на Південноамериканському субконтиненті та басейні Тихого океану [2, с.96-97]. Пізніше принципи Монро доповнювалися, але при цьому зберігали свою актуальність.

Переконані у винятковості Сполучених Штатів, американські президенти досить позитивно впливали на геополітичні позиції держави пропагандистськими методами. Слід згадати, наприклад, доктрину «Явного призначення» Дж. Полка (експансія США на Захід) або доктрину Дж. Буша щодо розповсюдження демократії по всьому світу та зміщення режимів в інших країнах, які можуть бути загрозою для безпеки Америки [1]. Таким чином, США завжди позиціонували себе, як світового лідера, наставника та найсильнішого

політичного гравця. Практично кожен президент продовжував дану традицію, підтримуючи суб'єктність Сполучених Штатів.

На сучасному етапі експерти відзначають підрив репутації США на геополітичній арені через нераціональну політику Д.Трампа. Скандальний президент зіпсував відносини з багатьма країнами-союзниками. Не тільки своїми радикальними вчинками, але й неоднозначною поведінкою він викликає невдоволення серед міжнародної спільноти. Через це Сполучені Штати поступово втрачають своє домінування у світовому порядку. Експерти припускають, що знадобляться роки для відновлення американських позицій, адже США починають сприймати, як ненадійного партнера [4]. Подальша репутація цієї держави багато в чому буде залежати від політики наступної адміністрації.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що роль американського президента все ж таки має вплив на геополітичний статус США. Курс політики лідера держави є важливим у міжнародних справах, адже Америка пов'язана з численними інтернаціональними організаціями, блоками, альянсами та глобалізаційними процесами. Позитивним аспектом є те, що діяльність президента обмежується та контролюється іншими гілками влади, не даючи йому виходити за межі дозволеного.

Список посилань:

1. Доктрина Буша, «АКАДЕМИК» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1299755>
2. Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О. «Геополітика». — К.: МАУП, 2004. — 296 с. — с.96 – 100.
3. Розенфельд Ю. М. Основні шляхи і чинники формування політичної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld/4226-s-4-----.html>
4. John Haltiwanger. US reputation will take 'years to recover' from Trump presidency, warn experts. Business Insider. Available at: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/donald-trump-us-america-reputation-nato-putin-russia-a8459671.html>

Лепська Наталія Володимирівна

*науковий керівник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

Коваль Віктор Сергійович

*бакалавр кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ: В ПОШУКАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Ідеологічний комплекс, який визначає національну свідомість турків сьогодні, почав формуватися з кінця XIX століття, коли молодотурецький режим по черзі випробував в якості державної ідеології османізм (будівництво єдиної нації Османської держави), панісламізм (об'єднання всіх мусульман під владою султана-халіфа) і пантюркізм (об'єднання всіх тюрків світу під патронатом династії Османів). Усі три вектори, випробувавши певну трансформацію, співіснують досі, формуючи ідеологію і продовжуючи надавати помітний вплив на зовнішню політику країни.

Мустафа Кемаль Ататюрк, посмертний культ особистості якого зберігався протягом багатьох десятиліть, оголосив головною метою Турецької Республіки входження в коло «цивілізованих держав», під сукупністю яких він мав на увазі Європу [1]. Так що не дивно, що однією з головних зовнішньополітичних парадигм практично всіх політичних сил протягом республіканського періоду історії країни став атлантизм, зближення з Європою: Туреччина вступила в НАТО, ОБСЄ, вплуталася в нескінченну епопею з приєднання до ЄС. Навіть спортивні турецькі команди входять в європейські федерації і союзи. Незважаючи на те, що в Європі розташовано лише 3% турецької території. Поступово усвідомлення того, що ні в економічному, ні в культурному плані головний заповіт «Батька турків» не виконується, а Захід відмовляється вважати Туреччину своєю частиною, призвело до перегляду зовнішньополітичних пріоритетів. Західний вектор зовнішньої політики перестав бути «природним» вибором більшості населення і можновладців. Останнім часом американо-

турецьке протистояння в Сирії і розвиток більш тісних відносин Анкари з незахідними центрами сили стали каменем спотикання у відносинах Туреччини і Західного світу. В результаті, повної відмови від атлантичної парадигми не відбулося, але в даний час вона демонстративно «пригальмована».

Турецька Республіка створювалася на основі націоналізму (тюркізму), яка мала на увазі будівництво «державної нації». Проте Анкара протягом майже сімдесяти років в офіційній політиці намагалася «не помічати» іноземних одноплемянників, щоб не викликати роздратування держав проживання «зовнішніх турків» і перш за все СРСР. З практичних дій в цьому напрямку можна відзначити лише інтервенцію на Кіпр, північна частина якого була окупована в 1974 році.

Розпад Радянського Союзу викликав справжню ейфорію у націоналістично налаштованої частини істеблішменту і турецького соціуму в цілому. І преса, і політики заговорили про настання «тюркської епохи», про «тюркський світ від Адріатики до Китаю». Інструментом реалізації цих планів стала політика «м'якої сили», яка спирається на спільність історії і культури турків з народами пострадянських тюркомовних держав, а також Північного Кавказу, Криму, Гагаузії, Татарстану і Башкирії. Однак незабаром з'ясувалося, що економічного потенціалу Туреччині не вистачає для побудови «тюркського світу», а Захід вважає за краще діяти на пострадянському просторі безпосередньо, без турецького посередництва. До того ж дві болючих кризи, що вразили турецьку економіку в середині 1990-х – початку 2000-х років, призвели до зниження інтересу в регіоні до «турецької моделі». Та й політичні еліти молодих держав не виявили прагнення ділитися тільки що придбаним суверенітетом і владою. Незабаром в Закавказзі і Середньої Азії активізувалася Росія, і тюркізм довелося «перевести в запас» [2].

Свого часу кемалістські реформи перевели релігію в розряд «особистої справи кожного», прибравши її з політики і ідеології. Але не з повсякденного життя: іслам «пішов в сім'ю», але продовжував значною мірою визначати життя переважної більшості населення. У 70-і роки в країні відбувається релігійний ренесанс, і ісламізм починає претендувати на повернення в політику. Однак в умовах панування світської кемалістської ідеології виступати з релігійними гаслами було не можна, і в результаті зближення клерикалів і націоналістів виникло синкретичне вчення «тюрксько-ісламського синтезу», яке пропагували органічне злиття ісламу і тюркського націоналізму [3].

В кінці 90-х, з фактичним банкрутством тюркизму, ісламська складова нової ідеології зміцнилася, ісламісти навіть прийшли до влади. Країна почала розворот до мусульманського світу, будувалися плани створення «ісламського загального ринку», політичного союзу близькосхідних мусульманських країн. Заколот військових 1998 року, який розпустив уряд ісламістів, тенденцію не переломив. У 2002 році до влади прийшла Партія справедливості і розвитку, яка сповідувала помірний іслам, близький ідеологічним установкам панісламської організації «Братів-мусульман». Ісламістська риторика і жорстка позиція щодо Ізраїлю допомогли турецькому керівництву отримати значну підтримку в ісламському світі, перш за все – з боку «арабської вулиці». З початком «Арабської весни» Анкара навіть визнала можливим позиціонувати себе в якості лідера сунітської умми, відповідального за мир і стабільність на Близькому Сході. Що викликало протидію традиційних регіональних лідерів – Саудівської Аравії і Єгипту [4].

«Батьком-засновником» неоосманізму – політичної ідеології Партії справедливості і розвитку (ПСР), правлячої країною ось уже шістнадцять років, став Ахмет Давутоглу, довгий час займав пости голови зовнішньополітичного відомства і кабінету міністрів. В основі розробленої ним концепції лежить неприйняття традиційного позиціонування Туреччини як «моста» між Заходом і Сходом, Європою і Азією (а, на думку багатьох турецьких ідеологів, ще й Африкою). «Міст» вторинний стосовно «берегів», і це, на думку adeptів неоосманізму, принижує роль, яку Туреччина повинна грати на світовій арені. [5] Як антитези Давутоглу висунув ідею «центрального держави», покликаною стати віссю спільноти країн і народів (насамперед – мусульманських), що раніше входили до складу держави Османів.

Ідеологам ПСР здавалося, що акцентування спільного минулого, активізації культурних і економічних зв'язків, інвестиції в соціальну інфраструктуру сусідніх країн досить для забезпечення Туреччини провідну роль в регіоні. Зовнішня політика проводилася під гаслом «нуль проблем з сусідами». Фінансувалися пропагандистські та просвітницькі кампанії, спрямовані на створення привабливого вигляду Османської імперії як зразкового для свого часу держави. Але з поля зору якось упустили, що об'єкти цієї політики і пропаганди в «спільне минуле» були по суті колоніями і причин повторити історичний досвід не бачать.

По суті неоосманізм – це османізм молодотурків, але еклектична ідеологія і політика «Туреччини Ердогана» зуміла увібрати в себе і атлантизм, і тюркизм,

і ісламізм. При цьому на перше місце поставлена прагматична Realpolitik, що має головною метою досягнення економічної вигоди, а ті чи інші політико-ідеологічні компоненти витягуються як Deus ex machina в міру потреби. В умовах нинішнього політичного режиму можна прогнозувати збереження прагматизму у зовнішній політиці Туреччини з подальшою трансформацією її ідеологічних складових в простий інструментарій для вирішення стратегічних завдань.

Список посилань:

1. Поцхверия Б. М. Турция между двумя мировыми войнами (очерки внешней политики) / Отв. ред. М. А. Гасратян. — М.: Наука, 1992. — 254 с.
2. Турция между Европой и Азией. Итоги европеизации на исходе XX века. Отв. ред. Н. Г. Киреев. М.: Институт востоковедения РАН, Крафт+, 2001
3. Cleveland, William L. (2013). A History of the Modern Middle East. Westview Press. p. 265.
4. «Весна» на арабской «улице» // Азия и Африка сегодня. — 2013. — № 9 (674).
5. Kubilay Yado Arin. The AKP's Foreign Policy, Turkey's Reorientation from the West to the East? (Wissenschaftlicher Verlag Berlin, 2013).

Шушлян В.І.

*аспірант кафедри політології
факультету соціології та управління
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день позитивний міжнародний імідж будь-якої держави свідчить про стабільність її політичної та економічної сфери, про процвітання і високий рівень культурного розвитку і є показником авторитетності та успішності суб'єкта світової політики. У світі налічується близько 200 держав, які розрізняються між собою своїм економічним, політичним і соціальним розвитком. Кожна з них має свій імідж, який залежить від того, як позиціонує себе та чи інша країна і як сприймають її інші.

У той час, коли більшість розвинутих держав мають демократичний політичний устрій, демонструють приблизно схожі показники економічного

розвитку та мають досить розвинуту соціальну сферу, набуває актуальності питання демонстрації власних унікальних рис та відмінностей від інших держав. На первинному (буденному) рівні сприйняття закордонної держави у свідомості громадян починається не з особливостей функціонування політичного режиму, не з цифр ВВП чи відсотку росту економіки, або привабливого соціального забезпечення, перш за все сприймаються культурні риси держави, стиль життя її громадян (чи, точніше сказати, політичної нації), які виступають носіями певного світогляду. У добу тотальної уніфікації культурні риси тієї чи іншої держави залишаються чи не єдиним чинником, котрий забезпечує представлення власної унікальності та збереження ідентичності.

Сучасна політична наука має значний досвід використання категорій маркетингу таких, як імідж чи бренд, але виключно у прикладній сфері політичної діяльності, яка сьогодні суттєво випереджає дослідження теоретичного рівня.

Основні напрями досліджень зовнішньополітичного іміджу держави в світі ми можемо поділити на дослідження теоретичного та прикладного характеру. В теоретичних дослідженнях розглядається ідеальна модель іміджу держави, яка намагається враховувати усі унікальні риси кожної окремої держави, переважно культурні, та на основі їх формувати унікальний та гармонійний імідж. Дослідження прикладного характеру орієнтуються на окремі елементи іміджу держави, основна мета цих досліджень – це розробка нових технологій формування позитивного іміджу в сучасних умовах інформаційного суспільства та обмеженості ресурсів. Але тенденція до зближення цих напрямів досліджень вже є очевидною.

Політична наука все частіше звертається до ірраціональних категорій, які раніше не виступали об'єктом досліджень політичного характеру. Культурна складова у структурі зовнішньополітичного іміджу держави набуває актуальності в умовах глобалізованого світу. З розвитком електронних засобів комунікації та з високою швидкістю їх розповсюдження актуалізується феномен публічного іміджу держави. Тобто того іміджу, котрий існує в інформаційному просторі незалежно від дій держави, спрямованих на формування власного іміджу.

Наразі основними науковими напрямами щодо вивчення зовнішньополітичного іміджу держави є: маркетинговий підхід, психологічний підхід, соціологічний напрям, комунікаційний та інформаційний напрям дослідження іміджу. Вищезазначені підходи не виокремлюють

культурологічний аспект формування зовнішньополітичного іміджу держави як фундамент зовнішньополітичного іміджу держави, проте культурна складова представлена досить широко у прикладних наукових дослідженнях.

Культурний чинник у структурі зовнішньополітичного іміджу держави, незалежно від обраного наукового підходу, завжди виступає ірраціональною складовою, яка визначає ключові відмінності між державами та реалізується лише у довгостроковій перспективі за умов послідовної та визначеної іміджевої стратегії. Формування позитивного іміджу держави – це перманентний комунікаційний процес, на який впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. У таких умовах ключове завдання держави полягає у розробці власної ефективної іміджевої стратегії з урахуванням унікальних рис, притаманних певній території.

Список посилань:

1. Василенко Е. В. Культурная дипломатия как инструмент «мягкой силы» государства [Електронний ресурс] / Е. В. Василенко. – Режим доступу :http://www.perspektivy.info/oykumena/politika/kulturnaja_diplomatija_kak_instrument_magkoj_sily_gosudarstva_2015-11-23.htm
2. Семененко И. С. Образы и имиджи в дискурсе национальной идентичности / И. С. Семененко // Полис. 2008. – № 5. – С. 7-18.
3. Шерр Д. Жесткая дипломатия и мягкое принуждение / Д. Шерр; [пер. с англ.]. – К. : Центр Розумкова, 2013. – 138 с.

Чупіс А.Д.

*аспірантка кафедри політології
факультету соціології та управління
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ МИРУ ТА ВІЙНИ У СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Щорічно 10 грудня, у міжнародний День прав людини (роковини смерті Альфреда Нобеля), в м. Осло, Норвезький Нобелівський комітет вручає премію миру. В 2019 році премія була вручена у 100-ий раз. За час її існування (з 1910 по 2019 роки) було нагороджено 131 лауреата, з них 90 чоловіків, 17 жінок та 24 організації [1].

11 жовтня 2019 року стало відомо, що серед 301 претендента на отримання премії Комітетом було обрано лауреата, ним став прем'єр-міністр Ефіопії Абій Ахмед Алі[2]. Номінацію було сформульовано таким чином: «за його зусилля щодо досягнення миру та міжнародного співробітництва, зокрема за рішучу ініціативу щодо врегулювання прикордонного конфлікту із сусідньою Еритреєю». 10 тисяч осіб стали жертвами Збройний конфлікт між Ефіопією та Еритреєю, що тривав з 1998 року по 2000, і був завершений завдяки підписанню мирного договору 9 липня 2018 року в ході 2-денного саміту в столиці Еритреї м. Асмера[3].

За даними щорічного аналітичного звіту Інституту досліджень миру в Осло (PRIO), опублікованому у 2019 році, впродовж 2018 року в світі налічувалось 6 війн, що відбувалися в 4-х країнах: Ємені, Сирії, Сомалі та Афганістані. За даними цього ж дослідження, станом на 2018 рік, в світі налічується 50 збройних конфліктів національного та міжнаціонального рівня [4].

Чим же взагалі є конфлікти, що відбуваються в 21 столітті, яку природу та форму вони мають, та чи усі озброєні конфлікти є війнами? Феномен війни та миру досліджується багато століть в різних площинах та представниками різних наукових течій. Платон, Аристотель, А. Августин, Ф. Аквінський, Г. Гегель, К. Клаузевіц, Ф. Ніцше вважали війну «природним» явищем, невіддільним від людства. К. Клаузевіц першим обґрунтував концепцію, що війна є не просто продовженням політики держави, а продовженням політики засобами збройного насильства, яка стала невід'ємною частиною у визначенні явища війни. В 20 столітті ці дослідження оформилися в дві окремі наукові течії: іренологію – науку про мир та палемологію – науку, що досліджує війну та похідні від неї процеси.

Термін «мир» Кембриджський тлумачний словник трактує як «свобода від війни та насильства, особливо коли люди живуть і працюють разом щасливо без розбіжностей» [5]. Виходячи з визначення терміну «мир», можемо зробити висновок, що визначення «війна» та «мир» мають прямий діалектичний зв'язок, згідно з яким мир є результатом відсутності військового конфлікту, станом, що передуює військовому конфлікту, або є результатом його вирішення.

За визначенням політологічного словника за редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка: «Війна – за своєю сутністю, це політичний феномен, продовження політики, яку здійснює іншими, ненасильницькими засобами, тобто є політикою в її екстремальному, агресивному бутті. У функціональному

баченні, це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами» [6].

Першою документованою війною є Перша Юдейська війна, що відбулась у 73 році нашої ери та була зафіксована у праці історика Йосипа Флавія. За його словами, в цій війні загинуло більше 1 мільйону осіб [7].

З часів стародавньої історії концепція війни змінювалась разом зі зміною у підходах ведення війни та з залученням новітніх на той час технологій. Так, сучасні дослідники поділяють війни на покоління, а саме, на: перше, що характеризувалось винаходом та початком застосування мушкетів та вогнепальної зброї, для якого характерна лінійна тактика. До війн другого покоління відносяться позиційні військові дії з використанням великокаліберної зброї, стрільбою з закритих позицій на великій відстані. Характерним прикладом цієї війни є Перша світова війна.

Третє покоління війн характеризується стрімким маневруванням та описується класиком американської військової справи Вільямом Ліндом на прикладі тактики блицкригу часів Другої світової війни. У цьому поколінні війн задіяні не лише сухопутні війська, а й морські сили та військова авіація, що грають допоміжну роль у швидкості здійснення військових маневрів [8].

Кінець 20 століття, а саме 1950-1990 роки, ознаменувався становленням та зміцненням авторитету ООН на міжнародній арені, до ключових цілей якої увійшло питання боротьби з колоніалізмом та його повне викорінення. Так, на карті світу з'явилася ціла низка молодих держав в Південній Америці, на Близькому Сході та в Африці. Процес самовизначення народів та проголошення нових держав не завжди мав мирні риси, а часто супроводжувався військовими претензіями до сусідніх держав на основі історичних та етнічних причин.

Для воєн 20-го століття характерними рисами є: відхід від прямого військового протистояння держав; винахід ядерної зброї та перші страшні наслідки її використання; виснаження національних економік і, як результат, зменшення витрат на війну; демографічні ями. Як результат всі ці явища Другої світової війни негативно позначилися на більшості країн, що прямо або опосередковано брали участь у ній. Саме в цей час відбувається трансформація природи війни. «Холодна війна» стає докорінно новим типом війни, що ведеться на наднаціональному рівні та стає загрозою не лише для існування декількох націй або десятка державних утворень, а для цілого світу, адже має в своєму арсеналі зброю масового знищення. Одночасно із завершенням Другої світової війни відбувається становлення міжнародного права, міжнародних організацій,

місією яких є контроль та спостереження, а також підписання низки міжнародних договорів, що унеможливлюють використання біологічної, хімічної, ядерної зброї у процесі ведення військових дій, змушуючи переводити швидкі військові дії у довгий процес дипломатичного протистояння держав на міжнародній арені. Завершення холодної війни відзначилося становленням нового покоління війни – війни гібридної, або війни четвертого покоління, що характерна веденням війн в військових, інформаційних та дипломатичних площинах з використанням не лише військового потенціалу держав, а й терористичної діяльності, партизанських наступів, а також внутрішньої поляризації суспільства, шляхом пропаганди та дезінформації. Цей тип конфліктів характеризується асиметрією потенціалів держав, що є сторонами-учасниками конфлікту. Також часто в таких конфліктах за лаштунками лишається справжня сторона конфлікту, що фінансує та надає всіляку підтримку терористичним банд-формуванням.

Характерним прикладом гібридних війн початку 21-го ст. є конфлікти за прямої або опосередкованої участі Російської Федерації: Придністровський конфлікт в Молдові, Карабахський конфлікт між Вірменією та Азербайджаном, Абхазький та Цхінвальський конфлікт, а згодом і Російсько-Грузинська війна, Чеченська війна, війна на сході України, Сирійський конфлікт.

Відсутність врахування етнічних, економічних та історичних процесів регіонів під час делімітації стало зброєю уповільненої дії, адже сформувало механізм для потенційних військових конфліктів. Першою миротворчою місією, яка була сформована задля подолання цих викликів стала місія ООН на Близькому Сході у 1948 році [9].

Наступною віхою в історії, що спровокувала потреби у введенні миротворців, стало падіння соціалістичного блоку і початок національного самовизначення колишніх соціалістичних республік, а також формування нових кордонів молодих демократичних республік, колишніх Югославії та СРСР. Миротворча операція в Косово розпочалася у 1999 році та триває по сьогоднішній день. З 2009 року відбувається зменшення чисельності контингентів миротворців, що присутні в регіоні, з подальшою демократизацією та становленням принципів верховенства права [10].

Україна може стати першою пострадянською країною, що залучить миротворчі місії для вирішення військового конфлікту з Росією та впровадження миру на тимчасово окупованих територіях. З 2015 року Україна веде дипломатичний діалог щодо реалізації цієї ідеї, проте фактично право на

введення місії «блакитних шоломів» на територію проведення АТО/ООС заблоковане правом «вето» РФ в Радбезі ООН. Загалом, станом на початок 2020 року у світі було проведено більше, ніж 70 миротворчих операцій, 13 з них є активними – за участі контингентів ООН, НАТО та спостерігачів ОБСЄ. Наразі миротворчі операції класифікуються за характером та етапом здійснення інтервенції: на операції по примушенню до миру, операції миробудівництва та операції по підтримці миру [11].

Підсумовуючи, зазначимо, що не всі військові конфлікти, що відбуваються у 21 столітті у світі, є війною у її класичному розумінні. Більше того, за оцінками футурологів найближчим часом через розвиток безпілотної техніки ми можемо стати свідками становлення нового покоління війн, в яких будуть задіяні дрони та технології віртуальної реальності. Тож концепція війни за історію людства докорінно змінилася і буде змінюватися й у майбутньому з розвитком науки та техніки, що й надалі робить її актуальною темою для досліджень політичної науки. Втім, концепція миру є незмінною у своїй константі і не зазнає впливу від трансформації концепції війни. Адже впродовж багатьох років «мир» залишається однією з 17 базових цілей сталого розвитку, що були проголошені ООН, та є головною запорукою не лише системи світової безпеки, а й існування всього людства.

Список посилань:

1. PRIZE WINNERS [Електронний ресурс] // <https://www.nobelpeaceprize.org/Prize-winners> – Назва з екрану.
2. 2019 ABIY AHMED ALI Ethiopia [Електронний ресурс] // <https://www.nobelpeaceprize.org/Prize-winners/Winners/2019> – Назва з екрану.
3. Ethiopia's Abiy and Eritrea's Afwerki declare end of war [Електронний ресурс] // <https://www.bbc.com/news/world-africa-44764597> – Назва з екрану.
4. Trends in Armed Conflict, 1946–2018 [Електронний ресурс] // <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Strand%2C%20Rustad%2C%20Urdal%2C%20Nyg%C3%A5rd%20-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%2C%201946%E2%80%932018%2C%20Conflict%20Trends%203-2019.pdf> – Назва з екрану.
5. Peace [Електронний ресурс] // <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-russian/peace> – Назва з екрану.
6. Політологічний словник. За редакцією М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка

- [Електронний ресурс] // http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/kv_08.pdf – Назва з екрану.
7. Іудейська війна [Електронний ресурс] // <http://bibliograph.com.ua/iosif-flaviy/index.htm> – Назва з екрану.
 8. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation [Електронний ресурс] // <http://www.da-ic.org/5gen/2016/07/27/william-s-lind-colonel-keith-nightengale-usa-captain-john-f-schmitt-usmc-colonel-joseph-w-sutton-usa-and-lieutenant-colonel-gary-i-wilson-usmcr-the-changing-face-of-war-into-t/> – Назва з екрану.
 9. United Nations Peacekeeping OUR HISTORY [Електронний ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> – Назва з екрану.
 10. United Nations Peacekeeping UNMIK FACT SHEET UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO [Електронний ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik> – Назва з екрану.
 11. United Nations Peacekeeping WHAT IS PEACEKEEPING [Електронний ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> – Назва з екрану.

Дьомочка Ганна Вадимівна

*аспірантка факультету соціології та управління
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГРУЗІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Грузія, як одна з республік колишнього Радянського Союзу, після Революції троянд 2003-2004 рр., зазнала значних політичних, економічних, соціальних та інших важливих трансформацій, що дозволило країні стати на шлях прогресивного розвитку. Безперечно, це пов'язано зі здійсненням змін у правовому законодавчому полі. Рушійні сили становлення держави нової формації торкнулись і антикорупційної діяльності, що створило можливості для більш швидкого процесу системної перебудови.

Модель розвитку Грузії до 2004 року мало відрізнялась від таких же моделей інших пострадянських країн: бюрократизованість та корумпованість органів державної влади, великий соціальний розрив між класами суспільства, відсутність незалежних та справедливих судів, економічна стагнація, високий рівень безробіття, залежність від співробітництва з Російською Федерацією та ін.

Економіка країни знаходилася переважно під контролем державної влади, деякі сфери були монополізовані, що перешкоджало здоровій конкуренції, диверсифікації діяльності. Це передусім впливало на суспільство та умови його існування: безробіття, мізерні зарплати й пенсії.

Фальсифікації на парламентських виборах 2003 року та неправильний підрахунок голосів змусили громадян, прихильників опозиційних партій «Єдиний національний рух» та «Об'єднані демократи», вийти на антиурядові демонстрації. В подальшому вони отримали назву «Революція троянд», як символ мирного волевиявлення та вибір демократичного розвитку суспільства.

У 2004 році на тлі революції та незадоволеності населення позицією та політикою виконавчої влади та тодішнього президента Едуарда Шеварнадзе до влади за результатами дострокових президентських виборів, отримавши 96,27% голосів, приходить Міхеїл Саакашвілі, лідер і голова партії «Єдиний національний рух».

Під гаслом «Грузія без корупції», нова влада активно розпочала курс на реформування держави. Уряд одразу сфокусував свої дії у практичну площину антикорупційної діяльності, зосередившись на попередженні виникнення корупційних ситуацій. Це відбувалось шляхом реалізації реформ: поліції, освіти, державної служби, податкової, інфраструктурної, митної сфер, сфери закупівель, розвитку бізнесу і покращення інвестиційного клімату та інші. Ці зміни реалізовувались за підтримки та допомоги міжнародного співтовариства, зокрема ОБСЄ, Ради Європи, посольства Сполучених Штатів Америки [2].

Завдяки спільним зусиллям та політичній волі грузинської влади, Грузії вдалось домогтись значних результатів викорінення побутової корупції та зменшення корупційних випадків у більшості сфер розвитку та рівнях впливу на них. Зокрема, антикорупційна організація «Transparency International» виділяє такі кроки, як криміналізація активного та пасивного хабарництва, посилення законодавства про відмивання грошей, запровадження загального кодексу етики та застосування положень про його порушення для державних службовців, а також розкриття їх активів, підвищення заробітної плати, активне переслідування та санкціонування корупційних злочинів, зниження рівня бюрократії в державному секторі, зменшення кількості регуляторних агентств, ліцензій та податків, а також реформування правоохоронних органів [7].

Проблематичним виявилось формування правових підстав, а саме ряду законодавчих, нормативно-правових актів та поправок до існуючого законодавства держави, які б закріплювали основні базові принципи запобігання,

виявлення та усунення корупції, конфлікту інтересів, тощо. Тільки на вимогу міжнародної спільноти, в першу чергу Ради Європи, за підтримки громадського сектору та на виконання Указу Президента Грузії від 24 червня 2005 року, зрушив з місця процес створення документу Національної антикорупційної стратегії та Плану дій щодо її виконання. В стратегії були окреслені деякі моменти, зокрема визначені риси запобігання корупції, інституційної реформи, лібералізації бізнес-середовища, ратифікації та імплементації міжнародних антикорупційних конвенцій та сприяння участі громадськості в антикорупційній діяльності як основного пріоритету кампанії уряду у цьому напрямку. Однак, стратегія не передбачала аналізу інформації про причини та види корупції, що окреслило б коло порушень та визначило методи попередження.

Безпосередньо в Плані дій вже акцентувалась увага на шляхах підвищення ефективності антикорупційної діяльності та посиленні механізмів боротьби з корупцією, а також більш тісного міжнародного співробітництва з питань виконання рекомендацій, ратифікації договорів й консолідації з міжнародними організаціями у цій сфері.

Ці документи, хоча і були прийняті для виконання органами влади, не мали ефективного впливу на координацію, злагодженість та результативність з боку владних інституцій саме відповідно до положень стратегії та плану дій [6].

Крім того, в Грузії на даний момент не існує спеціального незалежного органу, який би займався розробкою та втіленням антикорупційної стратегії країни і мав повноваження із боротьби з корупцією. Деякі функції щодо цього були покладені на Антикорупційну раду, повноваження якої з моменту створення у 2008 році перейшли від президента до уряду, що складається з представників урядових агентств, міжнародних та громадських організацій і очолюється міністром юстиції. Думки щодо ефективності роботи даного органу у представників громадськості та інших уповноважених осіб розходяться. Кола експертів з невіддільних структур наполягають на проведенні інституційної реформи ради та наголошують на розширенні її повноважень, що сприяло б підвищенню рівня відповідальності та незалежності даного органу [3].

З іншого боку, у звіті «4-й раунд моніторингу Стамбульського плану дій по боротьбі проти корупції» Організації економічного співробітництва та розвитку зазначається, що «Антикорупційна рада формує міцну коаліцію проти корупції в Грузії. Її мандат обмежується координацією політики, проте в рамках цього мандата вона довела свою ефективність в якості механізму розробки та моніторингу антикорупційної політики» [1].

Не дивлячись на деякі істотні недоліки у реалізації антикорупційної діяльності Грузії, варто зазначити, що цей процес має риси, на які варто звернути увагу, оскільки вони визначають його результативність. Серед загальних чинників, що стали рушійними у досягненні успіхів Грузії у боротьбі з корупцією, за аналітичним матеріалом Світового банку, стали: вияв потужної політичної волі, розбудова довіри від самого початку реформ, проведення лобової атаки, залучення нових кадрів, обмеження ролі держави, використання нестандартних підходів, досягнення єдності цілі та тісна взаємодія, адаптація міжнародного досвіду до місцевих умов, застосування сучасних технологій, стратегічне використання технологій [2].

Визначаючи перемоги та невдачі тієї чи іншої політики, варто перш за все звернути увагу на статистичні дані та цифри. Попередні показники результативності впровадження нововведень стали відчутно помітні, коли за даними щорічного рейтингу країн світу Індексі сприйняття корупції, який проводиться організацією «Transparency International», у 2012 році Грузія посіла 51-е місце. Станом на 2019 рік, Грузія займає вже 44 місце з 180 країн [4]. За оцінкою рейтингу легкості ведення бізнесу, «Doing Business», Грузія знаходиться на 7-му місці з 183 країн у світі [5].

Тож, Грузія має власний досвід впровадження реформ, зусиль із запобігання та боротьби з корупцією. За більш, ніж 15-річний період спроб та помилок, можна говорити про визначення сильних та слабких сторін у їхній реалізації. Антикорупційна діяльність та викорінення корупції стали одними з ключових у досягненні та становленні демократичного, незалежного суспільства, що розвивається. Україна, що також прагне до розбудови сильної держави і у якої одним з перших місць на порядку денному є боротьба з корупцією, може навчатись у країн, що вже пройшли шлях трансформацій та змін, зокрема і у Грузії.

Список посилань:

1. Антикоррупционные реформы в Грузии. Четвертый раунд мониторинга Стамбульского плана действий по борьбе против коррупции [Електронний ресурс] / Антикоррупционная сеть для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – ОЭСР. – 2016. – 169 с. – Режим доступа : <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Georgia-Round-4-Monitoring-Report-RUS.pdf>. – Назва з екрану.
2. Боротьба з корупцією у сфері державних послуг. Хроніка реформ у Грузії

- [Електронний ресурс] / Міжнародний банк реконструкцій та розвитку. Міжнародна асоціація розвитку Світового банку. – США, 2012. – 118 с. – Режим доступу : <http://documents.worldbank.org/curated/en/317321468244165162/pdf/664490PUB0UKRA0eorgia0Book0Ukranian.pdf>. – Назва з екрану.
3. Гайдай Д., Чарели С. Борьба против коррупции : не по грузинскому стилю [Електронний ресурс] / Аналитический портал «Кавказский дом». – 2015. – Режим доступу : http://regional-dialogue.com/ru/fight-against-corruption/#_ftn5. – Назва з екрану.
 4. Corruption Perception Index. Transparency International Georgia [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://transparency.ge/en/corruption/cpi>. – Назва з екрану.
 5. Ease of Doing Business rankings. Doing Business Measuring Business Regulations. – The World Bank Group [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.doingbusiness.org/en/rankings>. – Назва з екрану.
 6. Karosanidze Tamuna. National anti-corruption strategy and action plan: elaboration and implementation / Tamuna Karosanidze // U4 Anti-Corruption Resource Centre / Chr. Michelsen Institute (CMI). – Norway, 2007. – 13 p.
 7. McDevitt Andrew. The State of Corruption : Armenia, Azerbaijan, Georgia, Moldova and Ukraine / Transparency International. – Germany, 2015. – 31 p.

Лепська Наталія Володимирівна

*науковий керівник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

Волков Андрій Олександрович

*студент 3 факультету соціології та управління
спеціальності політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ США

Американська незалежна держава виникла на карті наприкінці XVIII століття, вигравши війну за незалежність у колись могутньої колоніальної Британської імперії. 13 штатів знайшли повну незалежність, але до повного утвердження Сполучених Штатів на американському континенті було ще дуже далеко. Міцна Іспанська Імперія на Заході і Півдні, величезні португальські заморські володіння в Бразилії і все ще досить міцні позиції Британії змусили американських правителів діяти рішуче. Перша доктрина президента Монро була спрямована на зменшення впливу Європи на Американський континент. За фактом, США оголосили всю західну півкулю своїм об'єктом впливу, де не могло бути іншого суб'єкта геополітики [1]. Уже в першій половині 18 століття більшість європейських колоній зазнали краху, а на їх місці утворилися більшість латиноамериканських країн. У 1821 році США анексувала штат Флорида, в 1822 році утворилися такі держави, як Мексика і Перу. У 1823 році на карті з'явилася незалежна Бразилія. Результатом цієї доктрини стало утвердження сильних позицій США на континенті, які активно розширялися, та поширювали свій вплив на постколоніальні держави Америки.

Ідейним продовженням концепції Монро стала так звана «дипломатія канонерок», яка є наступною геополітичною доктриною США, що була затверджена у 1901 році Теодором Рузвельтом. На той час США практично сформувалися сучасному вигляді, і почали збільшувати свої амбіції на континенті. Суть цієї доктрини полягала в спробі сформувати на континенті колонії нового типу шляхом лояльних і маріонеткових проамериканських урядів

країн Центральної Америки. Саме так виникла держава Панама, що відкололася від Колумбії і, фактично, створила буферну зону для прямого впливу за Панамським каналом.

Хоч США майже і не брали участі в Першій світовій війні і майже від неї не постраждали, але, будучи країною, яка набирає обороти не тільки у себе на континенті, а й по всьому світу, Сполучені Штати сильно вплинули на післявоєнний світ Європи і європейських колоніальних володінь. У 1917 році В. Вільсон запропонував світу, фактично, світову геополітичну доктрину. Його 14 пунктів стали новою спробою США створити більше «криптоколоній» по світу, зокрема, і в переможеної Німеччини і Австро-Угорщини. Незважаючи на те, що держави-переможниці вкрай негативно сприйняли цю ідею і переписували історію Європи по-своєму, не можна сказати що доктрина В. Вільсона набула повного провалу. Створення Ліги Націй, поділ Китаю на сфери торгового впливу, Вашингтонсько-Версальська система по обмеженню морського озброєння та створення Веймарської республіки ознаменували частковий успіх ідей Вільсона, нехай і на короткий час.

Але доктрині Вільсона не судилося проіснувати довго. Вже на початку 20-х років Америка зневірилась у світовій дипломатії Ліги Націй, побачивши в останній механізм впливу колоніальних імперій на Азію і Африку, що розчарувало американських політиків. США майже усунули від справ в першій всесвітній організації, що змусило Сполучені Штати ввести політику «ізоляції» на найближчі 10 років до настання «політики добросусідства». Під час цієї політики США поступово відмовлялися від колоніального формату держав, а намагалися побудувати стосунки із «банановими» республіками, нехай не на рівних, але як з незалежними суб'єктами політики латиноамериканської частини континенту. За фактом, це спроба знайти нових союзників у світі для здобуття дипломатичної сили на противагу Європі та її колоній.

Перед початком Другої світової війни США були досить міцною державою, яка виступала на рівних, а у певних аспектах навіть перевершувала згасаючі колоніальні імперії Європи. Нова світова війна дала шанс Америці не тільки взяти ідеологічний «реванш» за Лігу Націй і Першу світову війну, а ще й остаточно зміцнити свої позиції у світі і стати новою світовою потугою. Нова доктрина Ф. Рузвельта під назвою «Чотири свободи» отримала вкрай ідеологічну лінію поширення демократії по всьому світу, яка стала викликом і соціалістичному табору Радянського Союзу, і європейським гегемонам в особі Великобританії і Франції. Сенс доктрини полягав у свободі слова, релігії, свободі

від бідності і свободі від страху. Головна відмінність від попередніх американських доктрин полягала в тому, що тепер до сфери інтересів США входить не тільки американський континент, а весь світ. Результатом цієї доктрини стало створення ООН, але тепер на вкрай сильних позиціях США в порівнянні з Лігою Націй, перемога антигітлерівської коаліції, колосальне збагачення Америки за рахунок політики ленд-лізу, становлення долара як світової валюти, створення НАТО і західного блоку з верховенством США.

У другій половині XX століття світ розколовся на два табори в особі західної демократії на чолі з США і соціалістичним табором під керівництвом СРСР. Америка, яка тільки-но отримала статус світового гегемона, не хотіла віддавати цей статус молодій державі, яка виникла на руїнах Російської Імперії. У квітні 1948 року зроблена масштабна спроба врятувати західні країни Європи від соціалістичної загрози. План Маршалла став геніальним рішенням врятувати економіки післявоєнних країн від глибокої економічної кризи і допоміг більшості країн стабілізувати ситуацію в країні, виключивши можливість соціалістичного перевороту і розширення Варшавського пакту на Захід. Незважаючи на те, що «холодна війна» почалася офіційно тільки в 1953 році з побудовою Берлінської стіни, але план Маршалла став першою американською геополітичною доктриною в епоху біполярного світу. Ця доктрина мала характер стримування Радянського союзу. Ідеологічним доповненням цієї доктрини стала серпнева директива 1948 року, в якій офіційно оголошено Радянський Союз ідеологічним суперником США і задекларовано курс на «демократичну» експансію по світу [2].

Наступні геополітичні доктрини США мали не стільки світовий, скільки локальний характер швидкого реагування проти розповсюдження комунізму по світу. Одна з перших доктрин в цьому роді – це концепція Дж.Кеннеді під назвою «Принцип Доміно». Йдеться про пряме втручання до В'єтнаму як важливий об'єкт в Південно-Східній Азії. США бачили в цій країні загрозу, оскільки побоювалися, що в результаті успіху комуністичної революції, такі країни як В'єтнам, Лаос, Камбоджа могли піти за прикладом В'єтнаму і стати комуністичними.

У 1976 році ідейним продовженням цієї доктрини стала «Реальна політика» Г. Кіссінджера, який акцентував увагу на Китаї, що плавно йшов із сфери впливу СРСР і був не проти поліпшити дипломатичні відносини. Так само була зроблена спроба «розрядки», поліпшення відносин з тим же СРСР і Варшавським пактом. Через зближення двох ідеологічних таборів, в

соціалістичних режимах активно почали створюватися дисидентські рухи, які дестабілізували СРСР зсередини.

Логічним продовженням локальних втручань США в геополітично важливі регіони світу став 1980 рік. «Доктрина Рейгана» була акцентована на новому етапі гонки озброєння проти Радянського Союзу, з яким недавно тільки спробували налагодити відносини [3]. Пояснювалося це тим, що в США вважали, що Радянський Союз, перебуваючи в глибокій економічній кризі, не здатний витримати новий шабель такого протистояння. Як виявилось, в адміністрації президента не помилилися. Це посприяло активному вторгненню США на Близький Схід, в такі країни як Афганістан, країни Центральної Африки і Центральної Америки. Більшість соціалістичних режимів було повалено, але негативним наслідком цієї доктрини стало отримання нового світового суперника в особі мусульманських країн, які оголосили США «священну війну». Як виявилось, в майбутньому це ще не раз позначиться на політичній долі США.

Останньою доктриною США в 20 столітті стала доктрина Дж.Буша під назвою «Новий світовий порядок». Вже було ясно, що Радянський Союз доживає останні роки і необхідно бути готовим до побудови однополярного світу на руїнах Варшавського пакту. По суті, це логічне продовження доктрини Т. Рузвельта і його «криптоколоній», але тепер об'єкти геополітики перебували не в Латинській Америці, а в Східній Європі і на Близькому Сході. Реалізація цієї доктрини ознаменувала остаточний розвал Радянського Союзу.

Підводячи підсумки аналізу геополітичних доктрин США в XX столітті, можна стверджувати, що була здійснена колосальна робота президентів і адміністрації з точки зору забезпечення практичної ефективності цих доктрин. США зробили величезний прорив, пройшовши шлях від 13 слаборозвинених штатів, які входили до колоніального складу Британії, до одного з найвагоміших геополітичних гравців світу. Єдина помилка, яку допустили в США – це прорахунки в регіонах, на які вони впливали. Об'єкти американської геополітики перетворилися в міцні держави, які зараз на рівних виступають проти американського впливу в світі. Той же Китай, який вони «вирвали» з орбіти радянського впливу, перетворився на справжню «машину» буквально за 20 років швидкого розвитку. Європейський Союз, який був фактично створений на гроші США, почав здійснювати супротив і проводити політику, що не завжди збігається з інтересами США. Ісламський світ, куди активно втручалася Америка наприкінці XX століття, перетворився в терористичну загрозу не тільки для США, але і для всього світу. З урахуванням цих чинників, вже з самого початку

XXI століття однополярний світ почав тріщати по швах. Символом початку цієї епохи можна вважати один з найбільших терактів світу «Вежі Близнюки», який відбувся у 2001 році.

Тож, XXI століття стало справжнім викликом геополітичним амбіціям США. Успіх Сполучених Штатів буде полягати в їх умінні знаходити спільні точки дотику з іншими сферами впливу для боротьби з третіми особами геополітичного простору. Навряд чи можна казати, що незабаром ми побачимо знову однополярний світ, але безсумнівно можна стверджувати, що США будуть активно працювати в цьому напрямку.

Список посилань:

1. Б. Гончар. Монро доктрина // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – с.464
2. В. Манжола, С. Божко. Стимування доктрина 1947 // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – с.693.
3. Cleveland, William L. (2013). A History of the Modern Middle East. Westview Press. p. 265.
4. Є. Камінський. Неоглобалізму доктрина // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004 – Т.2 – 812 с.

Лепська Наталія Володимирівна

*науковий керівник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

Содель Анна Василівна

*студентка 3 факультету соціології та управління
спеціальності політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ США В ЦЕНТРАЛЬНО-АЗІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

З кінця минулого століття уряд США почав розробляти і проводити свою особливу стратегію в Центральньо-Азійському регіоні. З чого це почалося? Аналітики сходяться на думці, що особливий інтерес до регіону Вашингтон став виявляти не після розпаду СРСР, а через деякий час, з 1992 року.

З квітня 1997 року пріоритет інтересів США в регіоні змінився, що було вперше чітко зафіксовано в доповіді, направленій до Конгресу Державним Департаментом США. Вашингтон зосередився на проблемі енергетичної безпеки, допомоги і захисту прав людини. Почалася боротьба за вплив в регіоні, до якої пізніше підключився Китай [1].

Будучи найбільшим споживачем енергоносіїв у світі, США надзвичайно зацікавлені в розвитку газовидобувних і нафтовидобувних підприємств в регіоні. США оголосили сферою своїх інтересів увесь світ, тому ця проблема має ще й стратегічний характер по відношенню до «безпеки Заходу» [2]. Тож, зараз США розглядають Центральну Азію як частину великих геополітичних конструкцій. У зв'язку з цим за певний час було розроблено кілька пріоритетних стратегічних концепцій США в Центральньо-Азійському регіоні.

Однією з останніх є концепція під назвою Центральна Азія + 1 (C5 + 1), запропонована Джоном Керрі в 2015 році. Вона є продовженням відомої англосаксонської традиції «The Great Game», колись введеної в дискурс романтичним популяризатором британського колоніалізму Редьярдом Кіплінгом [3]. Родзинкою цього річного проєкту є те, що США «відмовилися» від

домінування в регіоні і направили всі свої сили на організацію діалогу між усіма п'ятьма країнами Центральної Азії. Так само держсекретар зазначив, що це не гра з нульовою сумою з боку Америки, позаяк кожна країна сама обирає шлях своїх відносин з іншими, і кожен повинен бути вільним від залякування і тиску, приймати рішення на основі свободи волевиявлення. Новий етап американської уваги до регіону – це частина великого процесу, пов'язаного з переділом впливу у всій Центральній Євразії і за її межами, включаючи і Азійсько-Тихоокеанський регіон. Сьогодні США збираються зосередити увагу на чотирьох вимірах співпраці: економічні зв'язки та їх розвиток, безпека в регіоні, навколишнє оточення і, звичайно ж, права людини. Ці чотири складові і стануть тими гранями, за якими вестиметься співробітництво між 5 країнами і США на даний момент. Вашингтон, хоче, щоб країни Центральної Азії зміцнили в першу чергу зв'язки між собою, припинили конфлікти і вирішили недовомовки, а значить, організували потужний союз і успішно інтегрувалися в світову спільноту як окремий актор.

Однак не варто забувати, що Вашингтон попри свою «миротворчість» переслідує і власні інтереси. Звичайно, багато в чому зараз, це в першу чергу політика приборкання Китаю, в рамках якої необхідно обмежити і вектор його розвитку в напрямку Центральної Азії, Середнього і Близького Сходу. Принципова відмінність нинішніх ініціатив США для країн регіону – в мінімумі пафосу і акцентах на суто прагматичні інтереси при мінімальних витратах для самих США.

До другої сторони прагматичних інтересів США відноситься проєкт створення військової бази в Центральній Азії. Регіон приваблює тим, що має великий запас ресурсів, так необхідних США і їх союзникам. Тому розробка, видобуток і їх поставка є важливим фактором відносин з Вашингтоном.

Ініціатива створення Нового Шовкового Шляху (НШП) не нова, її вперше запропонував 21 липня 1997 року С. Телботт, підкресливши думку про важливість політики США щодо Центрально-Азійської коаліції (ЦАК), закликав до «правильної інтеграції» і згадав про «важливий торговий і транспортний коридор уздовж старого Шовкового шляху між Європою і Азією» [4]. Набагато пізніше, в листопаді 1998 р в Палату представників Конгресу США був внесений так і не затверджений згодом проєкт «Закону про стратегію Шовкового шляху 1999 р.». У 2001 р. в Палаті представників Конгресу США була створена «Група Шовкового шляху» («SilkRoadCaucus»). Це підкреслювало увагу США до проблеми відродження транспортних магістралей. Стратегія «Нового

Шовкового шляху» вперше публічно викладена держсекретарем США Хілларі Клінтон в її промові 20 липня 2011 року в індійському Ченнаї [5].

Існують менш глобальні проєкти, спрямовані на розвиток енергетики. Наприклад, проєкт USAID «Регіональна безпека, енергетика та торгівля» (RESET), спрямований на підтримку надійного енергозабезпечення Киргизстану, безперебійне енергопостачання в зимову і спекотну пори року, а також розвиток регіонального ринку енергії. Іншим проєктом є TUTAP (Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан, Афганістан, Пакистан) – будівництво лінії електропередачі між цими країнами. Найдорожчим є TAPI (Туркменістан, Афганістан, Пакистан, Індія) – проєкт будівництва газопроводу. Більшість цих проєктів знаходиться у фазі обговорення. Перешкодою до реалізації проєктів є нестача коштів, відсутність великих інвесторів, високі ризики, пов'язані з нестабільною ситуацією в регіоні, невирішені конфлікти між країнами-учасниками.

Таким чином, зацікавленість США Центрально-Азійським регіоном визначається можливістю за допомогою держав ЦАР реалізувати свої амбіційні геополітичні проєкти, бажанням володіти його ресурсами, а також прагненням протидіяти конкуренції з боку Китаю.

Список посилань:

1. Казанцев А. А. Политика США в Постсоветской Центральной Азии: характер и перспективы // Вестник МГИМО Университета, Выпуск № 4 (25), 2012.
2. Земсков В. Н. Стратегия США в Центральной Азии // Вестник МГИМО Университета, Выпуск № 2 (29), 2013.
3. Князев А. А. «Большая игра» в Центральной Азии идет с переменным успехом // Независимая газета. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.ng.ru/courier/2015-11-16/11_game.html/
4. Кузиев Н. А. Концепция Нового шелкового пути: суть, специфика, перспективы. [Текст] / Н. А. Кузиев // Молодой ученый, 2015. № 2. С. 406-408.
5. Попов Д. С. Вашингтон ведёт «Новый Шёлковый путь» в обход России и Китая // Российский Институт Стратегических Исследований. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://riss.ru/analitics/22989/>

Приймак Олег Миколайович

*науковий керівник,
доктор історичних наук,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

Тур Андрій Анатолійович

*магістрант 2 курсу спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ МІГРАЦІЙНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Сьогодні немає жодної країни, де корупція була би повністю викорінена. Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету до корупції. Корупція може існувати тривалий час навіть у розвинутих демократичних країнах та у відкритих ринкових економіках. Відмінність полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливі на економічні, соціальні, політичні, правові та інші процеси.

Результати численних досліджень свідчать про те, що корупція, як і раніше, залишається однією з найважливіших та найбільш гострих для населення проблем. Так, дослідження, проведене навесні 2020 року за Методикою стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, засвідчило, що 91,2 % населення України вважає проблему корупції "дуже серйозною" (69 %) або "скоріше серйозною" (22,2 %). Настільки ж гострою, з позиції громадян, є лише проблема війни на Донбасі (72,7 % респондентів вважають цю проблему дуже серйозною, а ще 17,1 % - скоріше серйозною). Дослідження, проведене у січні 2020 року, засвідчило, що 49 % респондентів вважають корупцію однією з трьох найважливіших проблем для України (як і у попередньому дослідженні, частіше респонденти зазначали лише війну на Донбасі - 50 %) [4, с. 21]. Про гостроту проблеми корупції та її неприпустимо високий рівень свідчить і показник

"Контроль корупції", що визначається Світовим банком: у 2013 році відповідний показник становив "-1,1"; у 2014 році - "-1,0"; у 2015 році - "-1,0"; у 2016 році - "-0,8"; у 2018 році - "-0,9" (значення цього показника є змінним від "+2,5" до "-2,5", де більше значення асоціюється з меншим рівнем корупції) [5, с. 114].

Проблема запобігання та протидії корупції саме у Державній міграційній службі України науковцями практично не розглядалась, тому є необхідність приділити зазначеному питанню увагу в контексті дослідження науковцями цієї проблеми та відповідно вироблення сучасних науково-обґрунтованих підходів щодо можливості її вирішення.

Державна міграційна служба України функціонує як окремий орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у різних сферах міграції, але є певні особливості виконання повноважень, а саме: діяльність Державної міграційної служби координується Міністром внутрішніх справ України, що з одного боку дає можливість більш ретельно контролювати службу, з іншого боку «подвійна» вертикаль влади іноді заважає у прийнятті в деяких питаннях самостійних та швидких рішень у виконанні повноважень; органи та підрозділи Державної міграційної служби України у виконанні поставлених завдань часто виконують правоохоронні функції, хоча фактично не відносяться до категорії правоохоронних органів. Одночасно підрозділами служби надаються адміністративні послуги населенню. Також слід зазначити, що вся діяльність Державної міграційної служби України регламентована виключно Постановами Кабінету Міністрів України, Наказами Міністерства внутрішніх справ та Наказами самої служби.

Враховуючи те, що підрозділи Державної міграційної служби України виконують важливі державні завдання, особливо у сферах оформлення документів та боротьби з нелегальною міграцією, на даний час гостро постає питання про прийняття на законодавчому рівні нормативної бази про діяльність служби. Це, насамперед, може бути або Закон «Про Державну міграційну службу України» або звід нормативної бази у формі Міграційного Кодексу України. Прийняття вищого законодавчого акту про службу, на нашу думку, унеможливить подвійного трактування підзаконних нормативних актів у судах, що значно полегшить виконання поставлених перед службою завдань [1, с. 65].

З одного боку корупція щільно проникла у всі сфери життя суспільства, укорінилась у владі, з іншого боку, розробка обґрунтованої класифікації корупційних діянь – це суттєва допомога у процесі прийняття більш дієвих та ефективних антикорупційних заходів.

На даний час в Україні існує багато публічно-управлінських механізмів боротьби з корупцією, що по суті повинно значно знизити рівень останньої. Однак, сьогодні гостро постає питання про реформування системи антикорупційних органів в частині їх оптимізації та наділення більш чіткими повноваженнями на законодавчому рівні, тому що часто антикорупційні підрозділи ведуть так звану «боротьбу» самі із собою, що в свою чергу негативно позначається в цілому на результатах протидії корупції.

Проблема корупції серед державних службовців України обумовлюється соціальною та економічною нестабільністю у поєднанні з нестабільністю та невизначеністю законодавства, внаслідок чого послаблюється система державного управління. Найсприятливішою умовою прояву корупції є закріплення у свідомості громадян уяви про те, що за допомогою вчинення корупційних правопорушень створюються певні можливості для вирішення нагальних та проблемних питань.

В процесі дослідження ефективності публічно-управлінських механізмів запобігання та протидії корупції в Управлінні Державної міграційної служби України в Запорізькій області можна прийти до висновку, що лише проведення комплексних антикорупційних заходів може вплинути на ситуацію з проявами корупційних дій. В якості основних напрямків запобігання та протидії корупції серед працівників Управління Державної міграційної служби України в Запорізькій області слід зазначити: подальше постійне проведення тематичних занять та тренінгів з питань знання антикорупційного законодавства; систематична превентивна діяльність, що має на меті постійну роботу з профілактики корупційних правопорушень та інших порушень законодавства, які можуть привести до скоєння злочинів; контроль за дотриманням працівниками антикорупційного законодавства щодо вимог фінансового контролю в частині своєчасного подання щорічних декларацій осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також проведення відповідних заходів щодо повноти та правильності заповнення таких декларацій; безумовне дотримання заходів, встановлених Антикорупційною програмою Державної міграційної служби України. Дієвість та ефективність зазначених заходів можлива лише за комплексного проведення таких останніх.

Список посилань:

1. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні :

- навч. посіб. / І. С. Бондар, В. Г. Горник, С. О. Кравченко, В. В. Кравченко. К.: Ліра-К, 2016. 192 с.
2. Басанцов І. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 179 с
 3. Волошенко А. Антикорупційний дирижизм. Державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в Україні : монографія. Київ: Парламент. вид-во, 2018. 391 с.
 4. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: моногр. К.: НІСД, 2018. 471 с.
 5. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління / І. В. Чемерис // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3(12). –С. 110–118.

Приймак Юлія Олександрівна

*науковий керівник,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Проніна Марія Олександрівна

*магістрантка 2 курсу спеціальності 054 «соціологія»
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

КОРПОРАТИВНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ В ПЕРІОД ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

2020 рік вніс корективи у різні сфери життєдіяльності людства, починаючи від побуту, закінчуючи трансформацією бізнес-процесів, що тривають дотепер. Міжнародні та вітчизняні компанії відчули вплив карантинних заходів на ведення бізнесу, в тому числі й на організаційну культуру компаній. Обмеження призвели до перегляду організаціями сприйняття та розуміння корпоративних цінностей, які є невід’ємною частиною організаційної культури. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, зумовлюють актуальність даної теми, адже успіх організації залежить від її працівників, ефективність роботи яких, в свою чергу, напряму пов’язана з діючими корпоративними цінностями. Пандемія

COVID-19 дала змогу вченим та управлінцям ще раз підтвердити думку про те, що усі складові організаційної культури є динамічними і мають відповідати потребам у конкретний проміжок часу. Для розуміння трансформаційних процесів важливо розуміти підходи до визначення та класифікації корпоративних цінностей, а також їх відображення у розвитку компанії.

Проблематику ролі цінностей в діяльності соціальних організацій досліджували представники соціології, загальної теорії організації, менеджменту. Про становлення корпоративних цінностей та їх вплив на роботу колективу писали Т. Діл, А. Кеннеді, Е. Шейн, Р. Блейк, П. Друкер, Г. Хофстед, Р. Лайкерт та інші. Серед сучасних вчених, які розглядають дану проблематику у своїх роботах, варто відмітити праці О. Віханського, А. Наумова, В. Співака, С. Іванова, В. Щербіни та інших вчених.

Мета публікації полягає у дослідженні сутності корпоративних цінностей та їх ролі в період організаційних змін.

Одна з ключових рис організаційної культури – наявність цінностей. З аксіологічної точки зору, цінності – властивість предмета чи явища задовольняти потребу окремої людини чи суспільства. В. Козлов зазначив, що цінності – те, що людина особливо цінує у житті, чому надає позитивного сенсу [2, с. 92]. Корпоративні цінності, або як їх ще називають «ціннісні орієнтації», налаштовують співробітника у тому, яку саме поведінку можна вважати припустимою в конкретній організації. Не існує універсального списку корпоративних цінностей компанії, адже все залежить від мети, норм, традицій, сили звички, поведінки та ритуалів, які притаманні конкретній компанії. До того ж, цінності являють собою динамічну підсистему організаційного життя і перелік їх змінюється в процесі розвитку трудового колективу та окремо взятих співробітників.

Головна умова засвоєння цінностей працівником – його включення у процес роботи [1, с. 95]. Важливим є розуміння того, що кожна особистість інтегрує в собі ті соціально-культурні цінності, що притаманні її оточенню. При цьому для населення, що працює, одними з ключових фігур оточення, що має вплив на особистість, є саме колеги. Спираючись на роботи представників соціології управління та теорії менеджменту, ми можемо дійти висновку, що в даному випадку організаційна культура являє собою певний синтез індивідуальних та корпоративних цінностей, які є співзалежними.

Основу діяльності компанії закладають цінності, які сповідують її керівництво та працівники у своїй роботі. Цінностей існує безліч, а їх

притаманність колективу залежить від багатьох факторів, проте, вивчення існуючих наукових доробків зарубіжних та вітчизняних вчених, дає нам змогу виокремити чотири типи цінностей, які мають існувати в компанії:

Основні цінності, які регулюють усі процеси, що відбуваються в компанії. Ті цінності, якими представник компанії та керівництво не можуть поступитися навіть задля економічної вигоди;

Бажані цінності – ті, що закладені на перспективу і будуть впроваджуватись компанією при досягненні певного рівня розвитку;

Цінності, що привносять нові члени колективу;

Другорядні цінності - унікальні прояви ціннісних орієнтацій, які будуть принципово відрізняти організацію поміж конкурентів.

Динаміку корпоративних цінностей найяскравіше відображають події, що наразі відбуваються по всьому світу – боротьба з пандемією та її наслідками. Так більшість компаній пріоритетною у своїй діяльності натеper виокремлюють безпеку. Цінність, що раніше була притаманна компаніям, працівники яких задіяні переважно у сфері фізичної праці, сьогодні стала звичним елементом повсякдення для трудових колективів інтелектуального сектору діяльності. Турбота про персонал набуває нового значення, а велика увага приділяється особистому захисту кожного. Антисептичні засоби, дезінфекція приміщень, термоконтроль, захисні маски- це реалії повсякдення, які є маркером піклування керівництва про головну цінність співробітників – здоров'я та життя. Тобто ми спостерігаємо ситуативне підлаштування ціннісних індикаторів до мінливих умов зовнішньо організаційного оточення.

Отже, корпоративні цінності є важливою складовою організаційної культури. Їх сутність, зміст, перелік знаходяться у прямій залежності від тенденцій у розвитку суспільства. Набір цінностей кожної окремої компанії вирізняється своєю специфічністю. Наповнення його залежить від специфіки діяльності компанії, статусу її в галузі, стадії розвитку, найбільш прийнятних технологій і методів досягнення стратегічних цілей, параметрів продукту і освоєного сегменту ринку збуту. Пандемія COVID-19 підтвердила, що цінностям притаманна не статика, а динаміка і одним з ймовірних наслідків карантинних заходів стане переосмислення власних цінностей як організаціями, так і окремими індивідами.

Список посилань:

1. Харчишина О. В. Роль символічної підсистеми у процесі формування

- організаційної культури / О.В. Харчишина. // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2015. – №2. – С. 94–97.
2. Козлов В. В. Корпоративная культура: опыт, проблемы и перспективы развития: монография. Москва : ИНФРА-М, 2001. 540 с.
 3. Виханский О. С. Менеджмент: Учебник / О. С. Виханский, А. И. Наумов. – Москва: Магистр: ИНФРА-М, 2016. – 656 с.
 4. Lane H. W. International Management Behavior / H. W. Lane, M. L. Maznevski,. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
 5. Харчишина О. В. Порівняльний аналіз сучасних підходів до типології організаційних культур [Електронний ресурс] / О. В. Харчишина // Економіка. Управління. Інновації.. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2009_2_39.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ТА НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ

Лепський Максим Анатолійович

*науковий керівник,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціології
Запорізького національного університету*

Гончарова Валерія Сергіївна

*магістрантка 2 курсу спеціальності 054 «соціологія»
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ В АЕРОПОРТАХ (НА ПРИКЛАДІ АЕРОПОРТУ ЗАПОРІЖЖЯ)

1. Обґрунтування емпіричного методу дослідження проблеми соціального моделювання ризиків в аеропортах (на прикладі аеропорту Запоріжжя)

Обґрунтування проблеми дослідження. З розвитком суспільства світова арена все більш поширюється транспортним сполученням. Від простого транспорту людство прийшло до літаків, які забезпечують швидкість, безпеку, велике охоплення пасажирів та перехід від однієї сфери в іншу сферу. Такий вид транспорту стає все більш популярним та доступним, тому важко уявити сучасне місто без аеропорту. Наявність аеропорту є одним із чинників його розвитку, адже сьогодні літаки перевозять не тільки вантажі, але, куди важливіше, людей, що володіють знаннями, що є головною валютою постіндустріальної економіки.

Проблемною ситуацією вважаємо те, що авіаційна сфера знаходиться в постійному взаємозв'язку з суспільством та соціальною сферою на всіх рівнях. Аеропорт виступає вхідними та вихідними воротами із однієї сфери і іншу, і має забезпечувати безпеку, якісне управління та попереджати можливі ризики. Тому, аеропорти мають проводити заходи пов'язані із впровадженням соціальних технологій та використовувати супутні методи. Наразі стан авіаційної сфери України знаходиться в скрутному становищі, одним із основних чинників

виступають умови пандемії COVID-19, тому в умовах Постпандемії аеропорти мають турбуватися про свої сильні/слабкі сторони, можливості та загрози для розробки стратегій розвитку.

Інтерпретація основних понять дослідження:

- Соціальне моделювання - процес дослідження соціальних об'єктів за допомогою відображення їх основних характеристик, функціональних особливостей на спеціально побудованих моделях.

- Аеропорт - підприємство, що здійснює приймання і відправлення повітряних суден, пасажирів, багажу, вантажів і пошти, обслуговування польотів повітряних суден і екіпажів, яке має для цього аеродром, аеровокзал, інші наземні споруди, а також необхідну структуру, обладнання, авіаційний персонал та інших працівників.

Для остаточного розкриття теми було проведене дослідження статистичних даних щодо пасажиропотоку у відкритому доступі Державної авіаційної служби України.

Метод дослідження – аналіз документів (контент-аналіз). Основними документами виступали оперативні та періодичні статистичні звіти Державної авіаційної служби України.

Для проведення контент-аналізу було взято інформацію про пасажиропотік аеропортів України 2019 та Звіт про підсумки діяльності авіаційної галузі України за 1 півріччя 2020 року, було сформовано перелік інформації, а саме: дані про перевезення пасажирів, діяльність авіакомпаній, діяльність аеропортів.

За допомогою MAXQDA Analytics Pro був проведений аналіз документів (контент-аналіз) та побудована матриця кодів і інфографіка у вигляді статистичних змінних серед 27 країн та окремо дані про згадки «COVID-19» у 35 звітах.

MAXQDA - це програмне забезпечення, розроблене для якісного та змішаного методів аналізу даних, тексту та мультимедіа в академічних, наукових та ділових закладах.

MAXQDA Analytics Pro - це найдосконаліша версія MAXQDA. Окрім модуля MAXDictio, він також інтегрує комплексний модуль для статистичного аналізу якісних даних. Модуль "Статистика" пропонує інструменти для статистичного аналізу даних проекту MAXQDA або імпорту та роботи із зовнішніми наборами кількісних даних у Excel або SPSS.

Для повного розкриття моделювання стратегій були створені: SWOT/STEEP/TOWS. За допомогою яких виокремили основні чинники сильних, слабких сторін, можливостей, загроз та сформували стратегії розвитку аеропорту на прикладі аеропорту Запоріжжя. Для формування рекомендацій та напрямів оптимізації використання соціального моделювання ризиків в аеропортах.

2. Аналіз результатів соціологічного дослідження (на прикладі аеропорту Запоріжжя)

Мета дослідження було розробити стратегії розвитку аеропорту міста Запоріжжя. Основними завданнями є: визначити чинники та стратегії розвитку аеропорту міста Запоріжжя, проаналізувати сильні/слабкі сторони, можливості та загрози аеропорту міста Запоріжжя. За допомогою аналізу документів ми отримали дані, які дозволяють отримати інформацію про діяльність аеропортів та авіакомпаній України.

За даними про пасажиропотік аеропортів України 2019 має позитивний тренд росту, а за останні 5 років показник був підвищений. Якщо у 2015 році показники зіставили 10,69 (млн), то в 2019 році – 24,34 (млн) пасажирів. Міжнародні рейси – 21 995 600 пасажирів, +19, 82%, внутрішні рейси – 2 341 000 пасажирів +6,94%.

У той час обласні аеропорти показали різні дані. Лідером виступає аеропорт Бориспіль – 15 260 281 пасажирів, +21,08%. За ним Жуляни, хоча по показнику вони знизилися -6,91%, Львів та Харків, які також підвищили свої показники. Запоріжжя трохи випередило Дніпро із показником у 434 000 пасажирів, +8,41%, у той час як в Дніпрі – 338 888 пасажирів, +13,42%. Є аеропорти, які йдуть у позначці мінус, вони скорочують все більше свої пасажиропотоки, це аеропорти Вінниця, Івано-Франківськ та Кривий Ріг (див. Додаток Б).

Пандемічна ситуація в світі та обмеження, які були впроваджені на рівні держав задля протидії розповсюдження хвороби, значно вплинули на авіаційну сферу не тільки України, а й всього світу. У підсумках діяльності авіаційної галузі України за 1 півріччя 2020 року спостерігається суттєве скорочення виробничих показників діяльності авіаційних підприємств порівняно з аналогічним періодом 2019 року.

Під час проведення порівняння діяльності авіакомпаній у 2019 та 2020 роках у межах України та у тому числі міжнародні, було виявлено, що перевезено пасажирів у 1 півріччі 2019 році 6096, 4, у той час як в 2020 році – 2009,2,

показник зіставив 33,0%. В тому числі і на регулярних лініях 3765,3 у 2019 році та 1132,1 у 2020 році – 30,1% (див. Додаток В).

В той час, як пасажирські перевезення переживали застій, вантажні та поштові перевезення підвищились. Перевезення вантажів та пошти виконували 18 вітчизняних авіакомпаній. При цьому, через обмеження пасажирського авіасполучення під час дії карантину, перевезення здійснювали як безпосередньо вантажні компанії, так і компанії, які перепрофілювали пасажирські повітряні судна на перевезення вантажів. Лідери перевезень – авіакомпанія «ЗетАвіа», АТП ДП «Антонов», авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України», «Максімум Ейрлайнс» та «Скайап». Зазначеними авіапідприємствами у звітному періоді було виконано майже 88 відсотків загальних обсягів перевезень вантажів та пошти. Це було спричинено зокрема проблемою нестачі роботи та великими обсягами поставок допоміжних засобів в умовах карантину (маски, респіратори, костюми, дезінфектори).

Діяльність аеропортів знизилась, та обслуговування повітряних суден зменшилось на 56,7%, ніж в аналогічний період минулого року. Так, пасажиропотоки через Україну знизились до 61,8%. Комерційні рейси вітчизняних та іноземних авіакомпаній протягом січня – червня поточного року обслуговували 18 українських аеропортів та аеродромів, між тим лише в 6 аеропортах (Київ (Бориспіль), Київ (Жуляни), Одеса, Львів, Харків та Запоріжжя) сконцентровані 97 відсотків всіх пасажиропотоків та пошто-вантажопотоків (див. Додаток Г).

Кількість обслугованих пасажирів головним аеропортом країни Київ (Бориспіль) зменшилась порівняно з 1 півріччям попереднього 2019 року на 62,4%. Пасажиропотоки через аеропорт Київ (Жуляни) скоротились на 67,6%, Львів – на 60,5%, Одеса – на 54,6%, Запоріжжя – на 53,3%, Харків – на 51,1%.

Наразі постійно діючим аеропортом Запорізької області є Міжнародний аеропорт Запоріжжя. Аеропорт Маріуполь знаходиться в недіючому стані через близькість до буферної зони. Аеропорт Бердянськ також не є діючим, через банкрутство, проте потік туристів значно збільшився. У 2019 році Бердянськ прийняв близько 1,5 млн. туристів в сезон, на відміну від 2015 року – 300 тис. туристів, що є вагомим чинником для відновлення роботи аеропорту. Аеродроми Мелітополя та Кирилівки функціонували, як пасажирські до початку 1980х років, але були зачинені. Інші аеродроми здебільше вважаються воєнними. Можна стверджувати, що регіональне авіасполучення неможливе. Такі сфери, як вантажні, поштові, повністю залежні від автошляхів, які тільки починають

приводити в належний вигляд. Для індустріального регіону, який також можна назвати курортним є важливим наявність авіасполучення, яке є не функціонуючим.

Був проведений аналіз даних звітів «COVID-19 impact on the European air traffic network» наданими «Eurocontrol» від 14 квітня 2020 року по 26 листопада 2020 року. «Eurocontrol» надають інформацію щодо впливу COVID-19 на європейську мережу повітряного руху, на основі якого надають підтримку у вигляді прогнозів та можливих сценаріїв розвитку та уникнення кризи. Метою цього аналізу було виявити участь української авіаційної спільноти в спільній праці з авіаційними організаціями.

За результатами аналізу побудованої матриці згадок про Україну за словарним кодом «Ukraine» було виявлено у 13 звітах з 35. Всього 20 згадок. Також за словарним кодом «Kiev» було виявлено 3 згадки у 3 звітах з 35. Такий результат ставить Україну на 19 місце серед 27 країн за згадками. Найбільше показників за згадкою у: Франції, Іспанії, Німеччині, Великій Британії, Італії, Турції, Норвегії, Греції, де показник варіюється від 130 до 396 згадок. Найменше у: Румунії, Венгрії, Албанії, Словачії, Болгарії, Литви та Латвії, де показник варіюється від 18 до 12 згадок (див. Додаток З).

Інфографіка статистичних змінних була побудована від найменших згадок до найбільших за відсотковим показником. Україна потрапила на 9 місце (0,8%). Топ-5 найбільших зіставили: Франція (14,2%), Іспанія (11%), Німеччина (10%), Велика Британія (8%) та Італія (6,4%) (див Додаток К).

Отже, за проведенням аналізом даних можна зробити висновок, що пандемія COVID-19 нанесла великі збитки не тільки українському ринку авіації, а й світовому. Аеропорти зі свого боку скоротили робочу силу, та економічні показники знаходяться у кризовому стані. В цілому, авіаційна сфера України не була готова до таких глобальних проблем. Доповіді світових організацій ІКАО та АСІ також зазначають про нестабільність та рекомендують поводити заходи, та розробляти стратегії, прогнози та сценарії для виходу із кризи, впроваджували нові технології, а в деяких випадках змінювати архітектуру самого аеропорту. Тому через наявність в регіоні одного діючого аеропорту Запоріжжя на його прикладі розроблена соціальна модель ризику.

На основі отриманих результатів під час побудов стратегій розвитку було виявлено основні чинники сильних/слабких сторін, можливості та загрози.

На першому етапі відбувається постановка основних питань шляхом описової моделі: «Що?», «Як?», «Кому?», «Як поширюється?», «Ціни? Витрати?»

Внески?», «Як ми цим керуємо?». За допомогою відповідей визначаються базові чинники, які допоможуть нам зрозуміти даний об'єкт (див. Додаток Д, рис. 1.1). Також розробляється когнітивна модель аеропорту Запоріжжя у вигляді Mind Map, за допомогою візуалізації когнітивна модель переходить до стану причинно-наслідкової моделі (див. Додаток Д, рис. 1.2).

На другому етапі відбувається розклад основних чинників на складові STEEP аналізу, де S – соціальні чинники, Т – технічні, Е – економічні, Е – екологічні та Р – політичні (див. Додаток Д, рис. 1.3). З отриманих чинників будуються основні тенденції, що мають динаміку покращення або погіршення. Так, тенденції покращення вбачаються в архітектурі (новий термінал аеропорту Запоріжжя, який здатен охопити потік у 400 пасажирів на годину, має сучасне оснащення та простір); в сполученнях на міжнародному рівні (наразі аеропорт обслуговує сполучення до Анталії, Бодуму, Стамбулу, Шарм-ель-Шейху, Дортмунду, Вени); розвитку туризму/культури (який вбачається в діяльності міста Запоріжжя щодо благоустрою міста). Тенденції погіршення вбачаються в політиці (через можливий розпал конфлікту буферної зони, наближеність до буферної зони); технології (наразі, через проблеми із відкриттям нового терміналу аеропорту Запоріжжя відбувається використання старого терміналу, який вважається застарілим). Також були виявлені сталі тенденції, зокрема конкуренція, яка є відсутньою та безпека аеропорту (див. Додаток Д, рис. 1.4)

Наступним етапом є розробка SWOT аналізу, де визначаються основні сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, які дозволяють сформулювати можливі стратегії розвитку TOWS (див. Додаток Д, табл. 1.1).

Таким чином під час аналізу було з'ясовано наступне:

1. Вихід на світовий ринок авіаперевезень та створення зв'язуючого центру між іншими міжнародними аеропортами є стратегією SO: Махі-Махі при врахуванні сильних сторін та можливостей.
2. Зниження негативного впливу на навколишнє середовище, долучення авіаперевізників, покращення інфраструктури аеропорту є стратегією WO: Міні-Махі при врахуванні слабких сторін та можливостей.
3. Створення екологічних стандартів, укріплення конкурентної позиції, залучення пасажирів, забезпечення аеропорту передовими спеціалістами є стратегією ST: Махі-Міні при врахуванні сильних сторін та загроз.
4. Якісний розподіл ресурсів/фінансів, створення резерву, покращення технічної бази, розвиток організаційної культури/навчання, покращення

транспортного зв'язку з іншими містами є стратегією WT: Mini-Mini при врахуванні слабких сторін та загроз(див. Додаток Д, табл. 1.2).

3. Рекомендації та напрями оптимізації використання соціального моделювання ризиків в аеропортах (на прикладі аеропорту Запоріжжя)

Вміння побачити та проаналізувати складну авіаційну систему є вкрай важливим для проведення соціального моделювання ризиків, що дає змогу розробити потрібні стратегії розвитку та попередити можливі загрози.

Рекомендації можна умовно поділити для аеропорту Запоріжжя, аеропортів/аеродромів Запорізької області та державної влади.

1. Рекомендації для аеропорту Запоріжжя.

Аеропорт Запоріжжя має міжнародний статус та має всі сертифікації для проведення міжнародних сполучень. Наразі постає питання про відкриття нового терміналу та після його відкриття важливо провести усі можливі заходи задля подальшого розвитку та якісного управління. Для цього мають бути враховані усі можливі ризики у різних сферах (соціальні, технічні, економічні, екологічні, політичні). Наразі аеропорт Запоріжжя є єдиним в області, який може обслуговувати пасажирські/вантажні/поштові авіасполучення та зв'язки. Розроблені стратегії шляхом SWOT/STEEP/TOWS аналізу показують основні тенденції розвитку аеропорту, слабкі, сильні сторони, можливості та загрози аеропорту, які треба врахувати для подальшої діяльності.

Розроблені стратегії розвитку мають градацію від слабкої до найбільш сильної.

Так, стратегія WT: Mini-Mini робить акцент на мінімізацію слабких сторін і загроз. У випадку даної стратегії аеропорту доведеться боротися за виживання.

Стратегія WO: Mini-Maxi намагається мінімізувати недоліки та максимізувати можливості. Аеропорт може визначити можливості, що зачіпають зовнішнє середовище, але мають слабкі внутрішні сторони.

Стратегія ST: Maxi-Mini, максимізація сильних сторін та мінімізація загроз, базується на сильних сторонах аеропорту, який може боротися із загрозами в навколишньому середовищі. Головним кроком аеропорту в цьому випадку є повне використання сильних сторін тому, що можна зустріти загрозу у навколишньому середовищі необережно, що можливо призведе до великих втрат.

Стратегія: SO: Maxi-Maxi є найбільш сильною та очікуваною стратегією. Аеропорт в змозі використати свої сильні сторони та можливості.

2. Рекомендації для аеропортів/аеродромів Запорізької області.

Провести дослідження щодо стану аеропортів та аеродромів Запорізької області та їх рентабельності, задля покращення можливостей області у різних сферах (економіка, туризм, бізнес, вантажоперевезення та інші). Що може стати можливістю не тільки для покращення можливостей всередині регіону, а й сполученням всередині України та на міжнародному рівні.

Проводити належний статистичний підрахунок не тільки пасажирів, а й повітряних сполучень, щоб отримувати повну інформацію про потік аеропорту.

Проводити моніторинг всередині та ззовні аеропорту, для оцінки настроїв пасажирів та місцевості, де знаходиться аеропорт.

Залучати якісну інфраструктуру та проводити заходи з маркетингу, для привернення уваги до аеропорту.

Перевірка конкурентоспроможності.

Залучення спеціалістів з екології та орнітологів (задля створення сприятливих умов для зльоту, посадки, стоянки літаків).

Створення програм щодо залучення молоді (проходження практики, профорієнтація, залучення до волонтерської діяльності аеропорту).

3. Для державної влади.

Подрібнити статистичні дані не тільки по Україні в цілому, а й по регіонам.

Приділити увагу розробці соціальних технологій та їх впровадження.

Проводити відкриті заходи, програми, конференції щодо стану та розвитку авіаційної сфери в Україні.

Проводити заходи для залучення молоді в авіаційну сферу.

Впровадження практики в аеропорту для студентів управлінських напрямків.

4. Для місцевої влади.

Провести дослідження щодо стану аеропортів/аеродромів в регіоні та оцінити можливість їх діяльності.

Забезпечити зв'язок з діючими аеропортами в регіоні щодо проведення методів збору інформації для отримання більшої кількості даних про стан аеропорту.

Використовувати соціологічні методи збору інформації для оцінки реакції громадськості щодо аеропортів (нововведення, обізнання про аеропорт).

Основним чинником, який виступає гальмом розвитку авіаційної сфери є політичний конфлікт України. Запорізький регіон знаходиться в близькості до окупованих територій та Криму, що не дає змогу зайти авіаперевізникам та

розширити повітряні кордони через чинники безпеки та економіки. Важливим напрямом є зменшення корупції, як чинником ускладнення діяльності.

В умовах пандемії COVID-19 світова авіаційна спільнота зазнає кризи. Вміння моделювання ризиків в аеропортах має попередити такі загрози та розробити сценарії можливого виходу для подальшого управління та діяльності. Наразі авіаційна сфера потребує повернення довіри пасажів. Саме такий час є поштовхом для розвитку та змін (архітектури, технологій). Для створення нових можливостей.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження гіпотеза була доведена. Впровадження соціального моделювання може забезпечити попередження ризиків, загроз та вплинути на стратегічний розвиток аеропортів та безпеку авіасполучень (на прикладі аеропорту міста Запоріжжя).

За допомогою кабінетного дослідження контент-аналізу (статистичних даних Укрaviaруху та Eurocontrol) та комплексу якісних методів FORESIGT (STEER/SWOT/TOWS), ми змогли побудувати стратегію розвитку аеропорту міста Запоріжжя та визначили можливі сценарії розвитку.

Рекомендації та напрями оптимізації використання соціального моделювання ризиків в аеропортах були розроблені для: аеропорту Запоріжжя, для аеропортів/аеродромів Запорізької області, державної влади та місцевої влади.

Висновки.

Таким чином, за результатами проведеної роботи, можна сказати, що всі завдання виконані, мета досягнута, гіпотеза отримала своє підтвердження.

Ми визначили основні поняття (аеропорт, ризик, соціальне моделювання) та провели соціологічне осмислення проблематики моделювання ризиків в аеропортах. Основними науковцями, на праці яких ми спиралися є: В. Подшивалкіна, Ю. Плотинський, В. Штофф, А. Альгін, М. Лепський, Ю. Яковенко, А. Троценко.

В нашій роботі ми визначили методологічні принципи та підходи до дослідження моделювання ризиків, вони визначені загальнонауковими принципами та методами (об'єктивність, історизм, всебічний зв'язок, системна єдність історичного і логічного сходження від абстрактного до конкретного, логіко-понятійний аналіз, герменевтика). Методологія дослідження моделювання ризиків в аеропортах була визначена системним підходом (етапи дослідження системи) та дослідження синергії.

Якісними методами дослідження є комплекс FORESIGHT, представляє собою технологію передбачення майбутнього розвитку системи, що супроводжується заходами щодо забезпечення руху суспільства по обраній траєкторії. Такі заходи вбачаються у конкретних методах, в даному випадку якісні методи (дослідження середи, ранжування, виявлення трендів) та використання стратегічного прогнозу кабінетних методів аналізу в поєднанні з методами SWOT/STEEP/TOWS, що дає змогу отримати можливі сценарії.

Розглянули зв'язок аеропорту з підходами галузевих та спеціальних соціологічних теорій: *environmental sociology*, соціологія міста, соціологія транспорту, соціологія ризику, соціологія безпеки, розглянули підходи в соціології щодо авіаційної сфери.

Основою емпіричного дослідження виступили оперативні та періодичні статистичні звіти Державної авіаційної служби України та звіти організації «Eurocontrol» щодо впливу COVID-19 на країни світу (метод аналізу документів).

Аеропорт представляє собою цілісну структурно-функціональну систему та має емерджентні властивості. Він є самоорганізованою системою із складною структурою.

В нашій роботі ми провели системний аналіз (предметне/морфологічне: визначення елементного складу, компонентного складу, визначення «профілю структури», взаємопов'язаність елементів та компонентів у структурі конкретного суспільства; функціональне дослідження/уявлення: розкриття функціонування, взаємодії елементів, дослідження світу навколо системи, кібернетична модель «Чорний ящик»), щоб дізнатися про основні системні процеси. Кібернетична модель «Чорний ящик» дала нам уявлення про побудову процесу ризику в аеропортах.

Об'єктом дослідження був обраний аеропорт міста Запоріжжя.

За результатами дослідження було сформовано та проаналізовано ряд чинників, сильних/слабких сторін, можливостей, загроз та розроблено стратегії розвитку на прикладі аеропорту Запоріжжя. Що підтверджує наявну гіпотезу, що провадження соціального моделювання може забезпечити попередження ризиків, загроз та вплинути на стратегічний розвиток аеропортів та безпеку. Аеропорт Запоріжжя має всі можливості задля успішного розвитку та якісного управління, наразі очікується відкриття нового терміналу та якщо, будуть прийняті до уваги усі чинники ризику, аеропорт зможе перейти наступного рівня успішної та ефективної діяльності.

Стратегії розвитку аеропорту Запоріжжя WT: Mini-Mini (мінімізація слабких сторін і загроз), WO: Mini-Maxi (мінімізація недоліків та максимізація можливостей), ST: Maxi-Mini (максимізація сильних сторін та мінімізація загроз), SO: Maxi-Maxi (повне використання сильних сторін та можливостей) надають цілісне уявлення про систему аеропорту, на їх основі аеропорт може розробити альтернативні стратегії, тактики, заходи. Щоб для подальшої діяльності створити комплекс планів на випадок надзвичайних ситуацій, які можуть бути спричинені чинниками ризику.

Всю сукупність рекомендацій та оптимізації соціального моделювання ризиків в аеропортах були поділені для аеропорту Запоріжжя, для аеропортів/аеродромів Запорізької області, державної влади та місцевої влади.

Запорізька область вважається індустріальною, а зараз через окупованість Криму, туристична привабливість регіону зростає у Бердянську та Кирилівці, що потребує перегляду логістичних можливостей області. Авіаційна сфера області представлена лише аеропортом Запоріжжя, у той час, як аеропорт Маріуполь не функціонує з політичних чинників, а Бердянський аеропорт, через банкрутство. Є дуже важливим дослідити стан та розробити стратегії розвитку для авіаційної сфери Запорізької області. Моделювання ризиків є моделюванням соціальних відносин під впливом ризиків, які передбачають моделі економічні, політичні, культурні, технічні, соціальні, екологічні та інші, дослідження яких є одним із інструментів розробки стратегій розвитку, як було показано на прикладі аеропорту Запоріжжя.

Соціальне моделювання як соціальна технологія виступає першочерговим інструментом дослідження ризиків в аеропортах, оскільки на його основі отримуються всі чинники, сильні та слабкі сторони, можливості та загрози на основі яких розробляються стратегії розвитку та визначаються заходи щодо оптимізації діяльності.

Головними функціями аеропорту є забезпечення повітряних польотів та перевезень, організація діяльності всіх ланок структури аеропорту, задоволення потреб пасажирів та забезпечення безпеки. Попередження ризиків в аеропортах є запорукою якісного розвитку та проведення управління.

Асоціація аеропортів України представляє себе, як координатор між урядом та аеропортами, але не має налагодженої системи та не надає потрібний обсяг інформації, дуже мало інформації про участь в умовах COVID-19. Аеропорти України не мають цілісності та існують кожен, як окрема одиниця.

В умовах пандемії COVID-19 авіаційна сфера зазнала великих збитків на глобальному рівні. Але саме в такий час застою аеропорти та супутні організації мали працювати над оптимізацією діяльності, покращенням технічного забезпечення та розробки стратегій розвитку. Наразі світ все ще знаходиться в умовах карантину та це не має бути гальмом у розвитку авіаційної сфери України. В усьому світі міжнародні організації проводять онлайн- заходи, конференції, круглі столи, проводять дослідження, застосовують методи прогнозування та сценарування можливого розвитку подій. Авіація України також має впроваджувати такі заходи до відкритого діалогу, залучати суспільство, щоб побачити розгорнуту систему колективної когнітивної моделі. Авіаційна сфера України має багату історію, видатних авіаконструкторів та має відродити своє положення на авіаційному ринку.

Аеропорти є стратегічними активами, що сприяють добробуту місцевої економіки. Вони допомагають будувати громади та зв'язувати людей. Аеропорти є воротами до України, що з'єднує громади та сім'ї. Вони є критично важливою інфраструктурою, яка забезпечує швидкий транспорт через Україну. Аеропорти підтримують місцеві громади. Більшість аеропортів повністю або частково належать місцевим радам. Кожен аеропорт України є важливою частиною національної мережі, яка з'єднує пасажирів з усіх куточків країни. Аеропорти з'єднують Україну з рештою світу. Аеропорти забезпечують міжнародний та внутрішній туризм, ділові поїздки, імпорт та експорт, освіту, аероклуби, стрибки з парашутом, мальовничі рейси, трансфери до лікарень та служби порятунку. Аеропорти додають ріст економіці. Багато людей працюють в аеропортах по всій країні.

Аеропорти – це більше, ніж просто активи транспортної інфраструктури. Місцеві аеропорти впливають на нас усіх: громади у нашій країні покладаються на свої аеропорти, щоб забезпечити доступ до охорони здоров'я, освіти та можливостей економічного зростання, таких як туризм. Вони також є найважливішими частинами нашої інфраструктури реагування на катастрофи. Злітно-посадкові смуги потрібні для авіап перевезень після надзвичайних ситуацій. Соціальна згуртованість: сімейні та соціальні зв'язки покладаються на регулярні авіасполучення. Доступ до великого міста: місцеві компанії повинні зустрічати клієнтів у наших великих містах. Приєднуйтесь до світу. Регіональні міста України потребують зв'язку зі світом. Створення робочих місць: аеропорти створюють робочі місця та сприяють розвитку туризму та інших галузей. Медичний доступ. Аеропорти дозволяють регулярні та екстрені медичні рейси.

Аеропорти майбутнього мають бути чітко розробленими (архітектурно, технологічно, соціально) та відповідати головній вимозі: доступність, довіра та наближення людини до літака. Звичайно, виконання такої умови потребує спільної роботи усієї авіаційної сфери, науковців та дослідників різних сфер, тому є важливим працювати разом для розвитку ефективної та якісної системи. Моделювання ризиків в аеропортах покликане стати одним із методів у досягненні цієї мети.

Аеропорт – це одна з основних частин цивільної авіації. В аеропортах працює більше половини працівників цієї галузі. Аеропорт є стратегічним об'єктом, який забезпечує безпеку, перевезення пасажирів. Особливістю є можливість переходу літака із сфери в сферу, а аеропорт виступає, як ворота. Яким бачиться аеропорт майбутнього? В його лініях, його вигляді? Форма аеропорту може бути різна. Повна автоматизація та технологізація всіх процесів обслуговування пасажирів. Це все є важливим, але головним є соціальне, людський фактор. Саме людина дає поштовх авіаційній сфері, забезпечує безпеку та попереджує ризики, і в цьому розвитку ми бачимо рух до народження рис майбутнього.

Додаток А

Програма соціологічного дослідження на тему «Соціальне моделювання ризиків в аеропортах Запорізької області»

І. Методологічна частина

Обґрунтування проблеми дослідження. З розвитком суспільства світова арена все більш поширюється транспортним сполученням. Від простого транспорту людство прийшло до літаків, які забезпечують швидкість, безпеку, велике охоплення пасажирів та перехід від однієї сфери в іншу сферу. Такий вид транспорту стає все більш популярним та доступним, тому важко уявити сучасне місто без аеропорту. Наявність аеропорту є одним із чинників його розвитку, адже сьогодні літаки перевозять не тільки вантажі, але, куди важливіше, людей, що володіють знаннями, що є головною валютою постіндустріальної економіки.

Проблемною ситуацією вважаємо те, що авіаційна сфера знаходиться в постійному взаємозв'язку з суспільством та соціальною сферою на всіх рівнях. Аеропорт виступає вхідними та вихідними воротами із однієї сфери і іншу, і має забезпечувати безпеку, якісне управління та попереджувати можливі ризики. Тому, аеропорти мають проводити заходи пов'язані із впровадженням

соціальних технологій та використовувати супутні методи. Наразі стан авіаційної сфери України знаходиться в скрутному становищі, одним із основних чинників виступають умови пандемії COVID-19, тому в умовах Постпандемії аеропорти мають турбуватися про свої сильні/слабкі сторони, можливості та загрози для розробки стратегій розвитку.

Об'єкт дослідження. Дані пасажиропотоку та діяльності аеропортів.

Предмет дослідження. Чинники та стратегії розвитку аеропорту міста Запоріжжя.

Мета дослідження. Розробити стратегії розвитку аеропорту міста Запоріжжя.

Завдання дослідження:

- визначити чинники та стратегії розвитку аеропорту міста Запоріжжя;
- проаналізувати сильні/слабкі сторони, можливості та загрози аеропорту міста Запоріжжя;
- провести системний аналіз об'єкта і предмета дослідження.

Інтерпретація основних понять дослідження:

1. Соціальне моделювання - процес дослідження соціальних об'єктів за допомогою відображення їх основних характеристик, функціональних особливостей на спеціально побудованих моделях.

2. Аеропорт - підприємство, що здійснює приймання і відправлення повітряних суден, пасажирів, багажу, вантажів і пошти, обслуговування польотів повітряних суден і екіпажів, яке має для цього аеродром, аеровокзал, інші наземні споруди, а також необхідну структуру, обладнання, авіаційний персонал та інших працівників.

II. Методична частина

Обґрунтування вибіркової сукупності. Для остаточного розкриття теми було проведене дослідження статистичних даних щодо пасажиропотоку у відкритому доступі Державної авіаційної служби України.

Для проведення контент-аналізу було взято інформацію про пасажиропотік аеропортів України 2019 та Звіт про підсумки діяльності авіаційної галузі України за 1 півріччя 2020 року, було сформовано перелік інформації, а саме: дані про перевезення пасажирів, діяльність авіакомпаній, діяльність аеропортів.

Для повного розкриття моделювання стратегій були створені: SWOT/TOWS. За допомогою яких виокремили основні чинники сильних,

слабких сторін, можливостей, загроз та сформували стратегії розвитку аеропорту на прикладі аеропорту Запоріжжя.

Обґрунтування методу дослідження. Контент-аналіз дасть змогу прослідкувати показники пасажиропотоку та діяльності аеропортів. SWOT/TOWS – надасть перелік чинників та стратегії розвитку.

Картка спостереження

№	Категорія	Одиниці спостереження	Примітки
	Діяльність авіакомпаній	1. За масштабом 2. За часом 3. За місцем 4. Охопленню пасажирів 5. Характеру діяльності 6. У порівнянні зі світовими показниками	
	Діяльність аеропортів	1. За масштабом 2. За часом 3. За місцем 4. Охопленню пасажирів 5. Характеру діяльності	

Рис. 1. Пасажи́ропоток аеропортів України

Рис. 1. Обсяги перевезень пасажирів авіаційним транспортом України

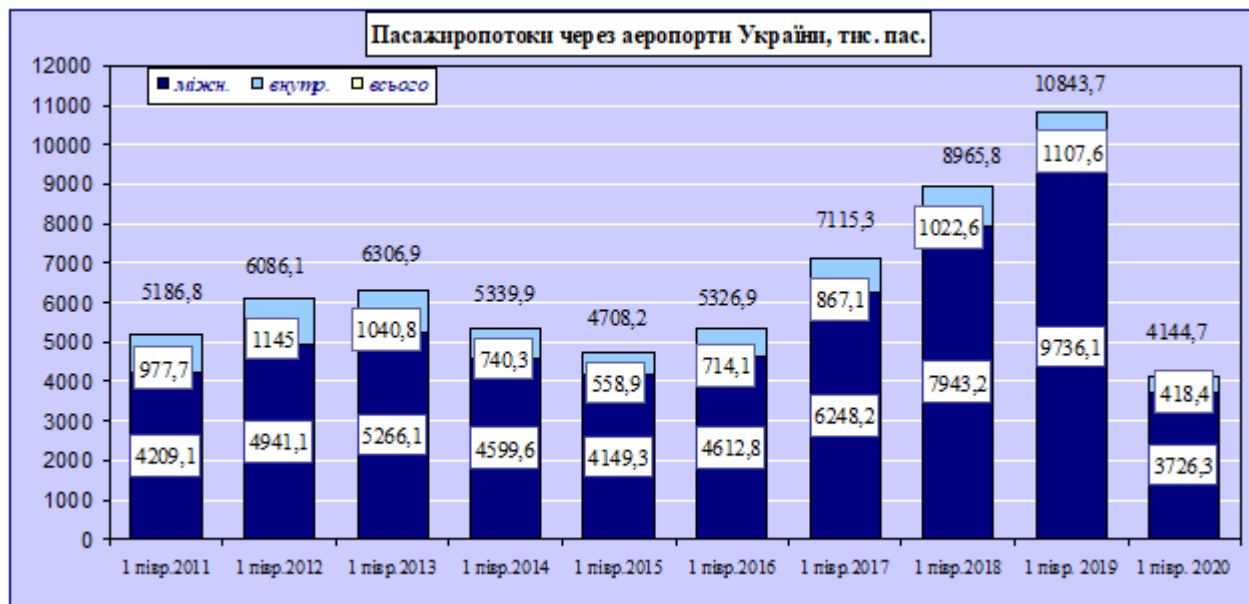

Рис.2 . Пасажиropoтoкu чepез aepopopтu yкpaїни

Дoдaтoк Г

Рис. 1. Питoмa вaгa пpoвiдних aepopopтiв в зaгaльних oбcягax пacажирcьких пepевeзeнь чepез aepopopтu yкpaїни

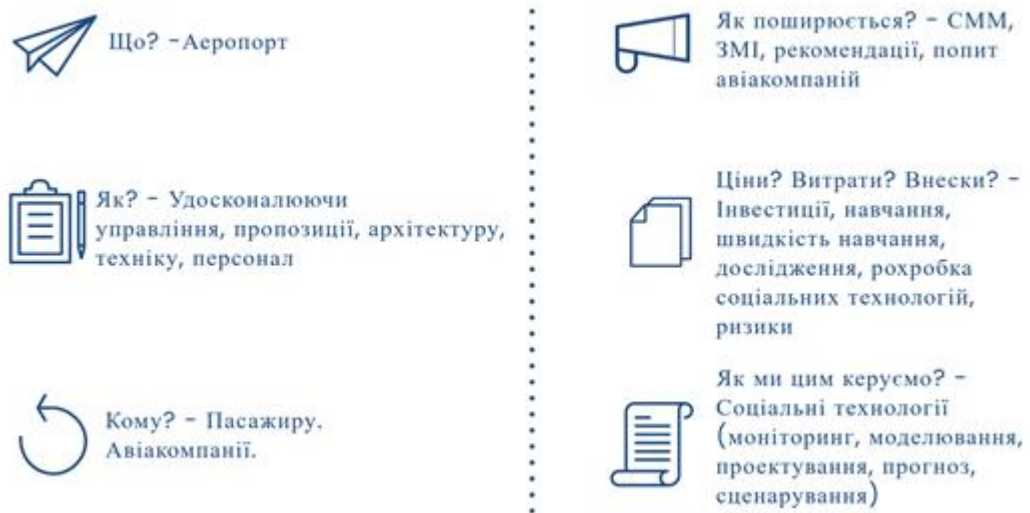

Рис. 1. Ключові фактори

Рис. 2. Майнд-мапа аеропорту

STEEP

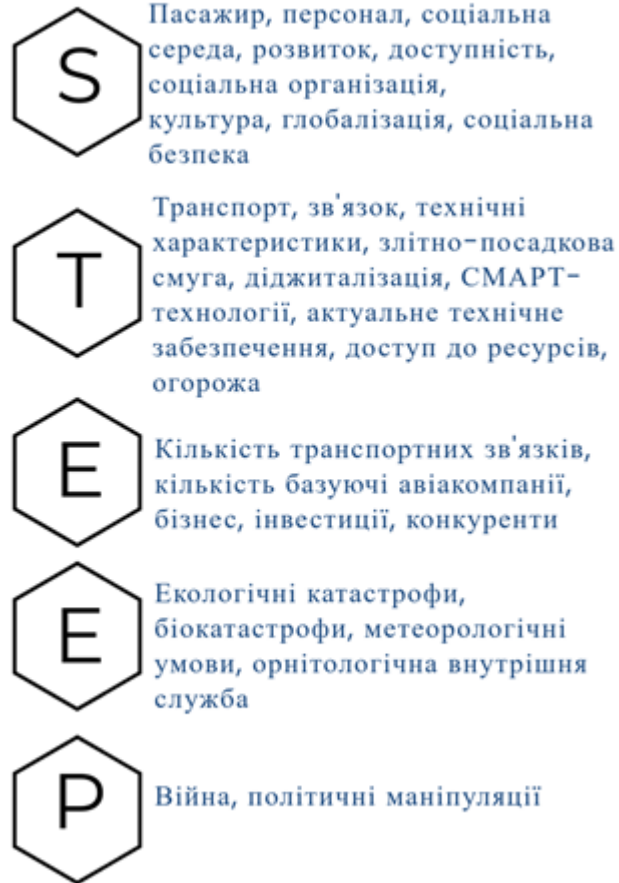

Рис. 3 STEEP аналіз

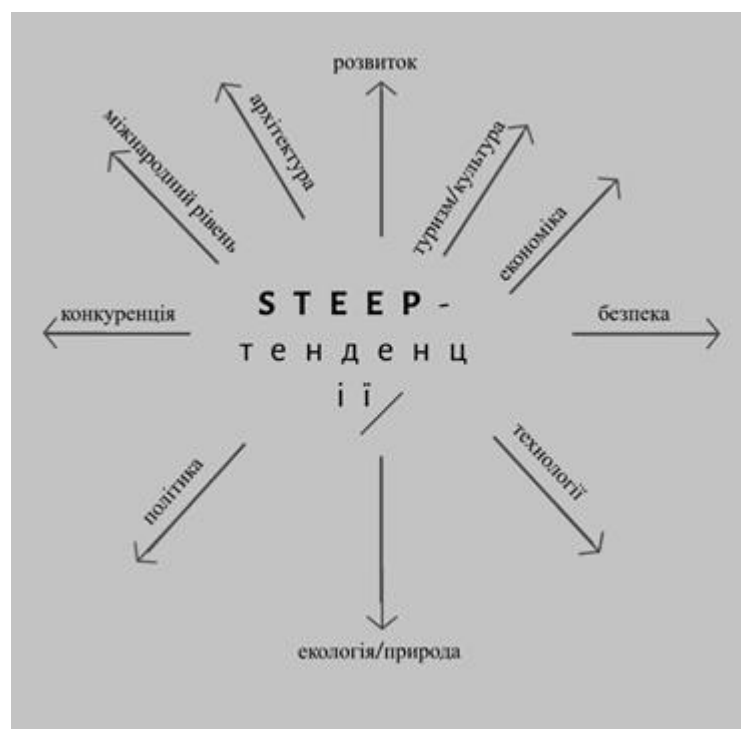

Рис. 4 STEEP тенденції

Рис. 5. Результати SWOT аналізу

SO: Maxi-Maxi	ST: Mini-Maxi
Вихід на світовий ринок авіаперевезень Створення зв'язуючого центру між іншими міжнародними аеропортами	Створення екологічних стандартів Укріплення конкурентної позиції, залучення пасажирів Забезпечення аеропорту передовими спеціалістами
WO: Maxi-Mani	WT: Mini-Mini
Зниження негативного впливу на навколишнє середовище Долучення авіаперевізників Покращення інфраструктури аеропорту	Якісний розподіл ресурсів/фінансів, створення резерву Покращення технічної бази Розвиток організаційної культури/навчання Покращення транспортного зв'язку з іншими містами

Табл. 1. Результати TOWS аналізу

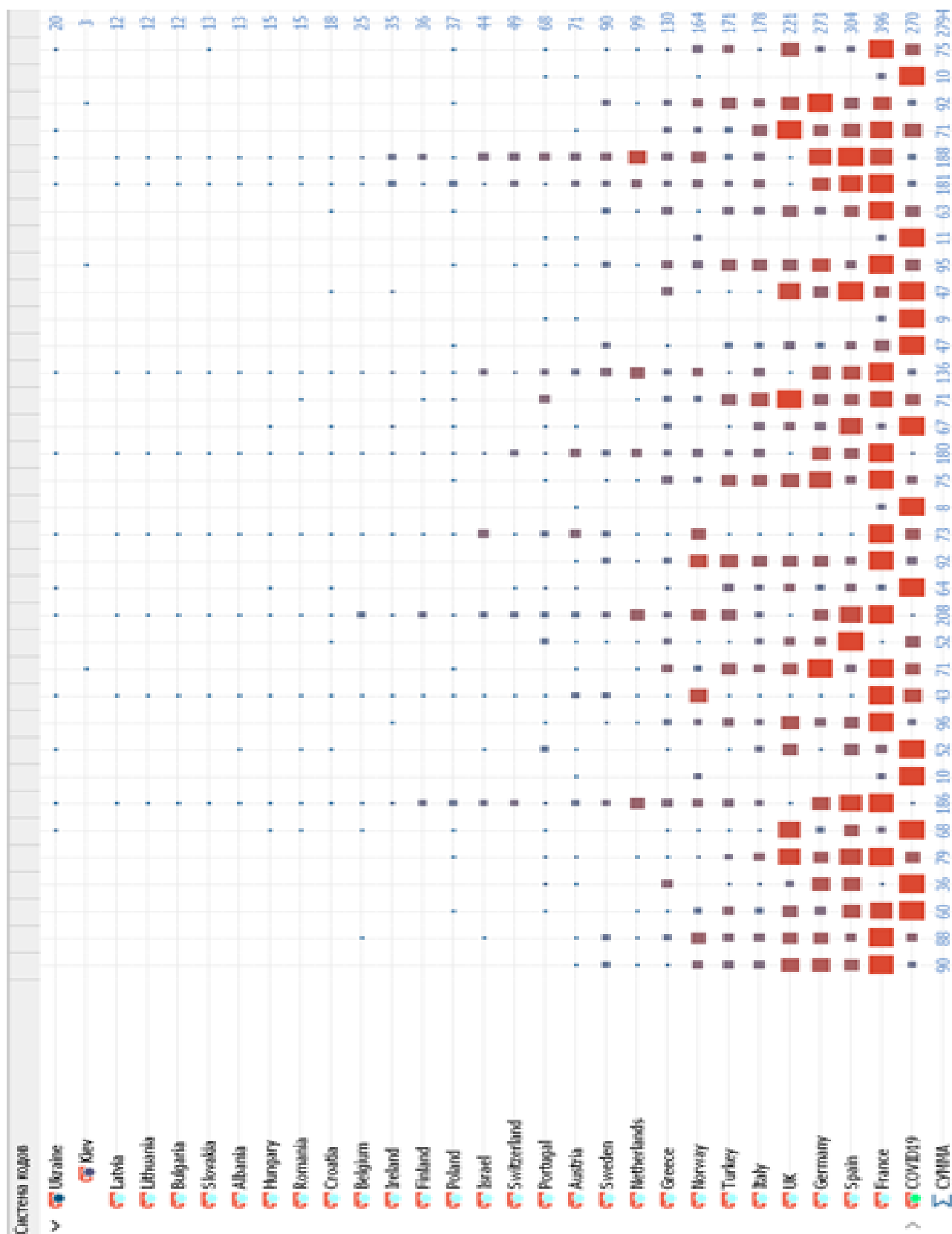

Рис. 1 Система кодів аеропортів

Статистика змінних

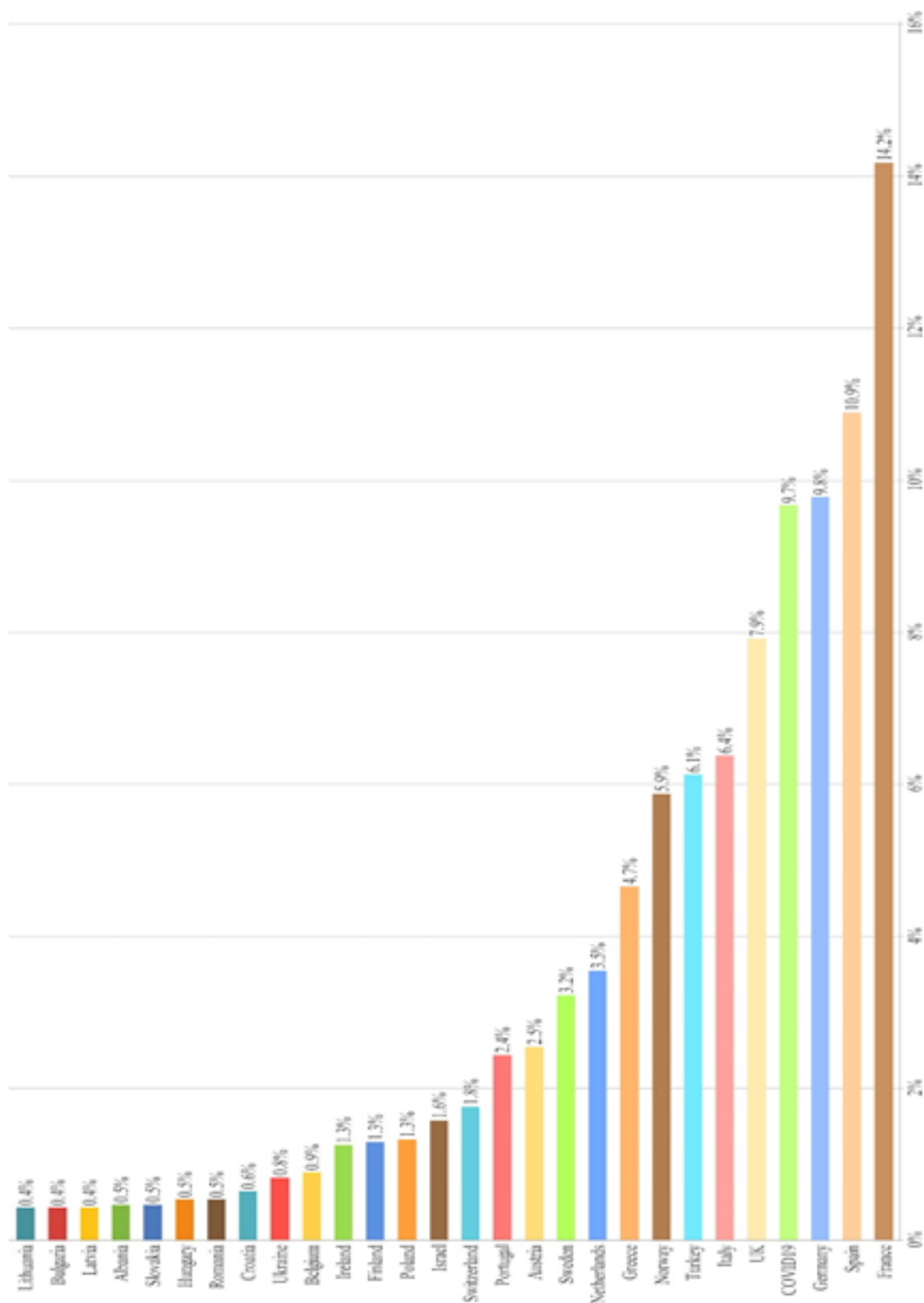

Рис. 1 Статистика змінних аеропортів

Ратушна Таїсія Олександрівна

*науковий керівник,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології
Запорізького національного університету*

Безпалова О.С.

*магістр кафедри соціології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНИХ ВЗАЄМОДІЙ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Конфліктна взаємодія це не лише міжособистісна взаємодія, це взаємодія соціальних суб'єктів (груп, організацій) в різноманітних полях Інтернет-простору в тому числі і в соціальних мережах. Конфлікти в соціальних мережах виникають за умов боротьби цінностей, цілей, зіткненні різних протилежних інтересів та знову ж таки, різного відношення та бачення тієї чи іншої інформації або певних подій в різних сферах життя індивідами чи соціальними групами.

Сьогодні склалася ситуація, коли конфліктність в соціальних мережах значно зростає, оскільки в сучасному світі вони виступають не тільки як засіб пошуку інформації чи спілкування з друзями і однодумцями, а часто використовуються для самоствердження та привернення уваги (при чому не важливо з якою конотацією – позитивною чи негативною), звідси виникають феномени булінгу, тролінгу та хейтерства. Саме тому актуалізується питання створення механізмів та способів регулювання конфліктних взаємодій в Інтернет-просторі, особливо для молоді, ця соціальна група і є основною аудиторією соціальних мереж .

У листопаді 2019 року було проведено пілотажне он-лайн дослідження на тему «Конфліктні взаємодії в соціальних мережах», яке пройшли 100 респондентів віком від 18 до 25 років, з різних навчальних закладів міста Запоріжжя. До участі в опитуванні залучалась студентська молодь м Запоріжжя, користувачі соціальних мереж та месенджерів.

За результатами аналізу відповідей встановлено, що основні чинники виникнення конфліктів у соціальних мережах поділяються на декілька груп:

інформаційні; поведінкові; фактори відношень; ціннісні фактори; структурні фактори.

Зокрема, інформаційні фактори безпосередньо пов'язані із неприйнятністю інформації для однієї зі сторін. У якості інформаційних факторів можуть виступати: чутки, мимовільна дезінформація; неточні факти, які пов'язані викладеннями; передчасна інформація або інформація передана із запізненням; неточність перекладу повідомлень з мови оригіналу; повідомлення конфіденційної інформації. До поведінкових факторів відносять грубість, егоїстичність; прагнення до переваги; прояв агресії та егоїзму; загроза безпеці (фізичній, емоційній); підриг самооцінки; недотримання вимог або порушення обіцянок; постійні відволікання, викликання стресових ситуацій, дискомфортні дії.

У свою чергу до факторів відношень належать: незадоволеність від взаємодії між сторонами; несумісність цінностей та інтересів; різниця в освітньому рівні, манерах спілкування. До переліку ціннісних факторів можна віднести протилежність принципів поведінки, яких притримуються сторони.

З практичної точки зору в якості ціннісних факторів можуть виступати: релігійні, культурні, регіональні та соціально-політичні цінності; уявлення про добре і погане, способи і методи оцінки доцільності, ефективності справедливості, відношення до прогресу чи змін, до збереження старого порядку, до «статус-кво». У перелік структурних факторів увійшли ті відносно стабільні обставини, які існують об'єктивно, незалежно від бажання користувачів, які неможливо змінити (влада, система управління; політичні партії та течії; система правосуддя; географічне розташування).

Метою першого питання було визначення якими соціальними мережами та месенджерами, користується молодь. Instagram, користуються – 20%, Facebook – 15%, Twitter – 2%, Telegram – 18%, WhatsApp – 7%, VK – 11%, Viber – 19% та Skype – 7%, отже найбільше молодь користується такими соціальними мережами як, Instagram та Facebook та такими месенджерами як Telegram та Viber.

Наступне питання було присвячене кількості проведеного часу в соціальних мережах щодня. За даними опитування було визначено, що менше 1 години проводять – 8,6% респондентів, 2-4 години – 59,1%, 5-7 годин – 21,5% та більше 7 годин – 10,8%. Тобто більше половини респондентів (59,1%) проводять 2-4 години часу кожного дня в соціальних мережах.

Далі ми розглянули, що підштовхнуло реєструватись молодь в соціальних мережах. За результатами цього питання було виявлено основні причини для

реєстрації респондентів в соціальних мережах. Найбільш популярними були варіанти відповіді: цікавість та навчальна/робоча необхідність.

Для кожного другого респондента важливим чинником використання соціальних мереж є підтримка зв'язку зі знайомими та зв'язок з людьми з якими не має змоги спілкуватись в реальній взаємодії, ще для більше ніж 30% – пошук необхідної інформації.

При відповіді на питання про те чи несуть соціальні мережі певний негативний вплив (тобто щось погане, деструктивне) для них особисто та для суспільства в цілому було отримано такі дані: «Так» відповіли – 21,5%, «Ні» – 6,5%, «Частково» – 71%, та «Важко сказати» – 1,1%. Тобто більшість молоді вважає, що соціальні мережі частково несуть деструктивний або негативний характер для суспільства та для них особисто.

Далі було проаналізовано з якими негативними явищами частіше за все стикались респонденти в соціальних мережах. Грубі або образливі коментарі – 23%, грубі або образливі картинки – 14%, чутки і плітки – 20%, ображав когось і погрожував комусь в мережі – 3%, видавав себе за іншу людину – 7 %, грубі або образливі відео – 10 %, негативні повідомлення – 13 %, грубі або образливі веб-сторінки – 7%, брав (-ла) участь в написанні образливих коментарів – 2 %, та не стикались ні з чим з вище приведеного – 1%.

Отже, більшість стикалась з грубими та образливими коментарями, чутками та плітками, також з негативними повідомленнями в соціальних мережах та месенджерах.

На питання в яких соціальних мережах/меседжерах ви ставали учасником конфліктних ситуацій, було отримано такі дані: в Instagram – 37%, Facebook – 21%, Twitter – 3%, Telegram – 12%, WhatsApp – 2%, VK – 18, Viber – 3%, Skype – 1%, Не зустрічав (-ла) – 2%, та 1% відповіли, що в усіх з перерахованих соціальних мережах. Тобто за результатами цього питання можна зробити висновок, що конфліктні взаємодії найчастіше зустрічаються в мережах Instagram, Facebook та VK, та в таких меседжерах як: Telegram.

Наступне питання стосувалось включеності особисто респондентів в конфліктні ситуації, в яких саме соціальних мережах. Узагальнюючи отримані дані за цим питання, можна констатувати, що молодь стикається з конфліктними ситуаціями частіше за все, в таких соціальних мережах як Instagram та VK та в месенджері Telegram.

Ще один момент, який для нас був цікавий, це те як реагували респонденти на конфліктні ситуації, що зустрічались їм в соціальних мережах. Не звертали

уваги, ігнорували – 32,3%, переживали – 2,2%, відчували бажання вступитись – 22,6%, було неприємно спостерігати – 40,9%, не зустрічали – 1,1%, та декілька респондентів відповіли, що якщо суперечка була не цікава – не звертали уваги, якщо теми суперечки або її учасники були цікаві – то спостерігали.

Наступне питання реакція на конфлікт респондентів, в якості учасника. 45,2% відповіли, що після конфлікту «бан», видалення із спілкування, відповідні образи – 9,7% респондентів, не звертали уваги, ігнорували – 21,5%, перенесення з'ясування відносин в реальну взаємодію – 12,9%, хвилювався(лась) – 6,5%, також були такі відповіді як, троллінг – 2,2%, не приймали участь – 2,2%. Отже, більшість молоді вважає, що в ситуації конфліктної взаємодії в соціальній мережі, найкращою реакцією є видалення зі спілкування та ігнорування.

Порівнюючи два питання реакцій на конфліктні взаємодії, як просто зі сторони спостереження так і з позиції учасника, однакові показники реакції молоді було видалення зі спілкування та приблизно однакова кількість не звертала уваги, ігнорувала.

Отже, проаналізувавши результати дослідження, можна зробити висновок, що проблема конфліктних взаємодій в соціальних мережах є дуже актуальною та важливою. Виходячи з результатів дослідження, було проаналізовано найбільш актуальні для молоді соціальні мережі, та визначено в яких з них зустрічаються конфліктні взаємодії. Також досліджено види конфліктних взаємодій та реакції молоді на конфліктні ситуації в соціальних мережах.

Список посилань:

1. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта / Б.И. Хасан. – СПб.: Питер, 2003. – 250 с.

Ратушна Таїсія Олександрівна

*науковий керівник,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології
Запорізького національного університету*

Ашихіна Анна Сергіївна

*магістр кафедри соціології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ЕМПІРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ВІДМІННОСТЕЙ У БЮДЖЕТАХ ЧАСУ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА

Перманентні зміни у сучасному українському суспільстві породжують особливу соціальну цінність – час. Нераціональне використання часу призводить до певних дисбалансуючих наслідків у всіх сферах життя людини, тому важливим є вивчення можливостей його організації та ефективного використання. Одним з цікавих інструментів в даному напрямку є дослідження бюджету часу, однак поки що цей метод використовується недостатньо. Однак його застосування могло б дати багатий матеріал для аналізу великої кількості проблем міського населення, що можуть успішно вирішуватися на базі конкретних уявлень про витрати часу і пошуку на їх підставі його резервів.

Для дослідження відмінностей у бюджетах часу мешканців великого та малого міста у жовтні-листопаді 2019 року було проведено напівструктуроване глибинне інтерв'ю та хронометраж бюджету часу з трьома групами інформантів. До першої групи інформантів ми віднесли мешканців великих міст (мешканці м. Києва та м. Запоріжжя, котрі проживають у великому місті більше ніж 3 роки), до другої – мешканців малих міст (мешканці Запорізької та Київської області), до третьої – мешканці, котрі мігрували з малого міста до великого.

У нашому дослідженні було важливо з'ясувати, яким чином змінюється бюджет часу індивіда, який мігрує у велике місто, чи змінюються його звички та наповнюваність дня різними видами діяльності. Чи відчуває він «нові хронофаги», які були не притаманні попередньому місту перебування або яких інформант не помічав раніше. Також цікаво було дослідити як інформант

сприймає нову повсякденність, чи змінюється його відношення до часу як до цінного ресурсу.

Ми не брали до уваги мешканців, котрі мігрували з великого міста до малого, оскільки при даному виді міграції людина зазвичай має менше стресових ситуацій та не настільки відчуває дефіцит часу, ніж представник великого міста.

Представники великого міста зазвичай починають свій будній день о 7:30-8:00. Такий досить неранній підйом можна пояснити тим, що робочий день може починатися з 8:30 по 10:00, при цьому, часто, людині надається гнучкий графік роботи при якому працівник може сам обирати, в який час йому буде зручніше почати свій робочий день.

Гнучкий графік у великому місті є достатньо поширеною практикою, яка найбільше зустрічається в ІТ-компаніях, страхових компаніях, банках та ін. Даний факт дуже чітко описує один з інформантів: «...Заработная плата будет изменяться в соответствии с часами. Если я отработаю 80 часов – получу половину заработной платы, отработаю 250 часов – на выходе будет полуторная заработная плата. Также количество затраченного времени за день фиксирует специальная программа, поэтому тебе не обязательно находится в стенах офиса, ты можешь быть хоть на Карибских островах, это очень комфортно». У сучасному повсякденному житті мобільні технології дозволяють налагодити ефективну співпрацю навіть на відстані, а спеціальні розробки ІТ-технологій допомагають автоматизувати облік часу. Тому «фізична» присутність зовсім не обов'язкова.

Після закінчення робочого дня жителі великого міста вважають за краще приділяти час собі та своїй родині. Вони відвідують спортивні заклади, салони краси і т.д., в залежності від особистих інтересів. Так як значну частину часу після роботи займає шлях додому, в більшій мірі через велику відстань від дому до місця роботи або ж через перебування в трафіку, жителі великого міста вважають за краще використовувати цей час переглядаючи новини в Інтернеті, читаючи книгу або ж спілкуючись по телефону зі своїми близькими або друзями. Цей факт описується одним із інформантів: «Дорога занимает минимум пол часа, поэтому этот момент приходится постоянно учитывать при планировании дня. Но, в это время можно читать. Своего рода нет «отмазки» что нету времени на чтение, потому что оно каждый день есть в дороге».

Після приходу додому мешканці великого міста «вечеряють разом зі своєю сім'єю» і час, що залишився перед сном переглядають телебачення або ж контент

у соціальних мережах. Зазвичай будній день у жителів великого міста закінчується о 23:30-00:30.

Відмінною особливістю вихідного дня у жителів великого міста є відносно пізній ранковий підйом. Зазвичай о 9-10:30 години. Вихідний день присвячується відпочинку, догляду за собою і різним домашнім заняттям. У вихідний день жителі великого міста воліють лягати спати в той же час як і в будній день.

Мешканці малого міста починають прокидаються раніше за мешканців великого міста, це пов'язано насамперед з тим, що у малому місті монопромислова орієнтація виробництва, яка зазвичай характеризується непрацівникоорієнтованими умовами і графіком роботи. Такий стан речей призводить до того, що в системі трудової мотивації жителів малих міст присутній страх втрати роботи, наявна додаткова економічна зайнятість, трудова міграція у великі міста та ведення особистого підсобного господарства. Такі особливості професійно-трудої сфери у містян малих міст є способами адаптації до складних соціально-економічних умов: «Мне было очень трудно первое время, когда устроился на производство, подниматься на работу в 6:00. Но и в этом конечно же есть свои плюсы, ты раньше заканчиваешь свой рабочий день и раньше приезжаешь домой. Никаких пробок, идешь домой пешком. Но проблема в том, что нужно уметь планировать свой вечер. Я располагаю большим количеством времени после работы, но я не могу его правильно организовать, поэтому прихожу домой и просто смотрю телевизор».

Отже, ще одною цікавою відмінністю, яка існує між представниками різних за розміром міст, це темп життя, котрий у великому місті дуже швидкий, фрагментарний та насичений, а у малому – дуже повільний та розслаблений. Якщо хронофагами у великому місті стають, в основному, об'єктивні події, від яких людина не може самотійно позбутися (затори, дорога на роботу та з роботи), то у малому місті хронофагами зазвичай стають нераціональні витрати вільного часу.

Стосовно вихідного дня, він розпочинається о 8:30-9:00 та зазвичай ці дні присвячуються домашній роботі, покупкам та проведенню часу зі своїми близькими.

Велике місто пропонує багато варіантів проведення свого дозвілля, так наприклад, інформанти, зазначають, що у них є багато варіантів відвідування різних культурних, розважальних закладів, подій, локацій. Лише одна проблема, котру породжує така надмірна варіативність – це вирішення куди саме піти: «Большой выбор досуга, всегда есть куда пойти, что посмотреть». Чого не

скажеш про мале місто, де немає такої великої насиченості культурних подій, цікавих локацій: «Вільний час ми зазвичай проводимо разом з сім'єю гуляючи в парку або приїжджаючи у гості один до одного».

При детальному описі свого дня жителі згадують види діяльності, на які не планували витратити час. Мешканці великого міста зазначають, що «часто з'являються різні завдання по роботі, котрі необхідно виконати після закінчення робочого дня або у вихідний день». Також значну частку часу займають черги, великі затори на дорогах та інші непередбачувані події, котрі іноді заздалегідь не включаються у бюджет часу: «В большом городе человек безмуну много времени тратит на проезд. Мне не очень повезло, что я не живу в центре города, чтобы мне добраться на работу я трачу около часа, а чтобы вернуться домой еще больше, из-за большого трафика».

У мешканця великого міста, котрий не планує свій час як робочий, так і дозвіллевий, порушається work-life balance, коли людина витрачає свій час в нерівній пропорції на робочу сферу і на ті види діяльності, котрі полюбляє. Практично всі інформанти (як великого, так і малого міста) зазначили, що у них порушен цей баланс, в їх житті переважно більше часу займає робоча сфера: «Я ощущаю, что что-то в своей жизни упускаю, поэтому мне кажется, что эта гармония нарушена»; «Для того, чтобы найти свое дело и достичь в нем успеха, я полностью сконцентрирована на своей работе и продвижению по карьерной лестнице. Именно поэтому в этот период семья, друзья, личные увлечения уходят на второй план».

Для кращого розуміння життєво-робочого балансу ми поцікавилися у інформантів про їх певний набір рольових функцій. Як правило, і серед різних людей, і в рамках однієї особистості, ролі розподіляються нерівномірно. Кожна з ролей вимагає встановлення і підтримання певних відносин з іншими людьми, певних витрат часових ресурсів. Людині потрібно приділяти значну увагу балансу ролей, в разі його порушення все призводить до того, що деякі з ролей не реалізуються належним чином через відсутність часових ресурсів. Відносно балансу ролей інформантів, котрі представляють різні за розміром міста, то вони, інформанти мають приблизно однаковий розподіл ролей, в якому професійна сфера займає більшу складову за усіх інших сфер життя.

Після переїзду до великого міста інформанти відзначають, що їхнє життя кардинально змінюється і основна частина часу йде на роботу, на те щоб «закріпитися на певному місці». Так як будь-який переїзд, а особливо до великого міста, характеризується високою вартістю життя, конкуренцією і

певними вимогами до професійних навичок. Завищені вимоги працевлаштуванні, пошук роботи займає велику кількість часу, сил і коштів. Тому отримуючи роботу, як зазначають інформанти, дуже важливо «триматися» за неї та «намагатися з усіх сил показати як тобі важлива ця робота». Тому основна частина всього бюджету часу йде, у даної групи інформантів, саме на роботу і підвищення професійної кваліфікації.

Одним із поведінкових показників значущості часу виступає вміння і бажання його планувати. Приблизно третина інформантів вважають, що планування часу обов'язково для будь-якої сучасної людини.

Інформанти, в більшій мірі з великих міст, зазначають, що планують свій наступний день та, навіть, місяць за допомогою щоденника / блокноту, різних мобільних додатків та комп'ютерних програм: «То, что касается рабочего процесса, то да – преимущественно в планере (бумажный вид) и частично в календаре и в outlook (то, что касается встреч). В личной жизни изредка пользуюсь мобильным приложением, но это не носит систематический характер»; «Да планирую день с помощью записок на телефоне, а месяц при помощи Mindline».

Невисока цінність планування часу, характерна для культури малого міста, що проявляється в темпоральній поведінці мешканців і обумовлює відсутність у більшості представників цієї спільноти потреби в удосконаленні навичок тайм-менеджменту.

Всі три групи інформантів відмічають в якості розкрадачів часу – інтернет-серфінг та соціальні мережі. Інтернет (та усі можливості, які він надає) здатний зробити життя більш комфортним та зручним і у той же час може вкрасти значний час, котрий міг би бути використаний в більш раціональному плані.

Отже, проведене соціологічне дослідження дає нам змогу стверджувати, що структура часу, наповнюваність дня різними видами діяльності та саме відношення до часу дійсно відрізняється у представників великих та малих міст.

Аналізуючи емпіричний матеріал, визначено також, що представникам великих міст притаманний дефіцитний час, при якому людина, в більших випадках, не встигає виконати усі заплановані дії через об'єктивні чинники. А представникам малих міст притаманний профіцитний час, коли людина має надлишковий час але не знає як його ефективно використовувати.

Лепська Наталія Володимирівна

*науковий керівник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

Надобко Олеся Олександрівна

*магістрантка 2 курсу,
спеціальності 052 «Політологія»
кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ПРИЧИНИ ТА ПРОЯВИ КРИЗИ СУЧАСНОЇ ГЕОСТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Криза європейської геостратегії впливає з низки внутрішньополітичних та економічних проблем, які стали особливо помітними в Європейському Союзі з середини 2000-х років.

Фактично впродовж 15 років збіглися кілька потужних чинників:
безпрецедентне розширення кола учасниць Союзу (2004-2013рр.);
фінансово-економічна криза і криза євро (2008-2013рр.);
стрімке поширення тероризму і криза політики мультикультуралізму (від 2004р.);
міграційна криза (від 2011р.).

Ці чинники взаємно посилювали один одного і в комплексі створили реальну загрозу єдності ЄС.

Останнім часом до них додалися несприятлива стосовно Євросоюзу політика Д. Трампа, вихід із СС Великої Британії. Вrexit засвідчив, що європейська інтеграція не є незворотним процесом. Економічна стагнація, зростання безробіття, постійна загроза тероризму, масова імміграція інокультурних спільнот і зростаючий тиск на соціальні інфраструктури держав-учасниць створили дуже сприятливий ґрунт для національного егоїзму, активізації націоналістичних і сепаратистських рухів, наростання євроскептичних настроїв, і звичайно – світова пандемія COVID-19 стала останнім ударом по хиткому становищу ЄС. У підсумку, Союз змушений

зосередити всі зусилля та ресурси на внутрішніх проблемах, пошуку відповідей на виклики, шляхів і механізмів виходу із криз. Тому геополітичні амбіції стали відхилені на другий план [1, с.12-13].

У 2004-2007 рр. відбулася так звана П'ята хвиля розширення ЄС, в результаті якої кількість його учасниць зросла майже вдвічі – з 15 до 28. Внаслідок «Хвиль розширення» в Союз були включені:

2004 р. – Кіпр, Мальта, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія;

2007 р. – Болгарія, Румунія;

2013 р. – Хорватія.

Серед нових членів були 11 постсоціалістичних держав. Ситуацію в ЄС погіршували такі фактори, як те що вони ці країни були:

з порівняно нижчим рівнем соціально-економічного розвитку;

неусталеними традиціями демократії;

мали потребу у формуванні нової ідентичності;

великим вантажем травматичного історичного досвіду і взаємних образ.

Перша обставина спричинила поглиблення соціально-економічної нерівності країн ЄС і високу соціальну ціну розширення: територія Союзу збільшилася на 34%, чисельність населення – на 28%, а сукупний ВВП у розрахунку на душу населення лише на 5%. Така ситуація зумовила уповільнення темпів зростання як економіки, так і рівнів життя громадян країн-членів ЄС, які вже давно були його учасниками та творцями, що разом із потребою збільшення внесків до структурних фондів ЄС та перерозподілу коштів у межах політики згуртування на користь нових учасниць, викликало невдоволення як у країнах-донорах, так і країнах, що були основними отримувачами допомоги [2, с.116-124].

Друга обставина сприяла відновленню і зміцненню тенденцій авторитаризму, появі авторитарних лідерів і в кінцевому підсумку – виявів нормативної кризи в ЄС, коли нові держави відмовляються дотримуватися єдиних принципів і правил та виконувати рішення, ухвалені на комунітарному рівні, такі як Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія.

Нарешті, потреба формування нової ідентичності закономірно зумовила звернення постсоціалістичних суспільств до національної історії та утвердження своєї національної окремішності. На цьому підґрунті наприкінці 1980-х - початку 1990-х років виникли консервативні, національно-патріотичні й відверто націоналістичні рухи та політичні партії, які дуже хворобливо реагували на

передачу частини національного суверенітету на рівень союзної спільноти та особливо – на ризики культурної уніфікації і втрати національно-етнічних особливостей своїх суспільств. Так, уже в момент вступу до ЄС виявились ознаки незгоди та острахи деяких нових учасниць в аспектах політичної і соціокультурної інтеграції: застереження висловив тодішній Президент Чехії В. Клаус [3], а правоцентристські польські партії – «Право і справедливість» (ПіС), Польська селянська партія і «Громадянська платформа» – заявили, що після найближчих парламентських виборів у Польщі вони почнуть процедуру виходу країни з ЄС [4].

Розширення відбувалося на тлі несприятливих подій і тенденцій в самому ЄС і навколо нього. Як приклад можна навести те, що дискусії навколо проекту Конституції ЄС і провал її ухвалення показали брак спільного розуміння цінностей, основ і перспектив подальшої інтеграції навіть серед країн-засновників – проєкт відхилили на загальних референдумах Нідерланди і Франція.

Також, розбіжності між учасницями ЄС проявились і в оцінках легітимності антитерористичної військової операції міжнародних сил в Іраку, в якій взяли участь лише окремі країни ЄС, і вона стала приводом для перших терористичних нападів на країни Євросоюзу з боку радикальних ісламістів. 11 березня 2004 р. серія вибухів у Мадриді забрала життя близько 200 громадян і змусила Іспанію до виводу свого військового контингенту з Іраку; 7 липня 2005 р. внаслідок серійного теракту в Лондоні загинули близько 60 осіб, понад 700 були поранені [1].

Напад у Лондоні став знаковим, оскільки троє з чотирьох його виконавців-смертників народилися, вирости, отримали освіту у Великій Британії і були її громадянами – саме це привернуло увагу до мусульманських спільнот у країнах ЄС, зокрема до тих, які утворювали закриті етнічні анклав, або так звані паралельні суспільства на територіях країн перебування [5]. Виявилось, що політика мультикультуралізму, яка практикувалася в ЄС з 1960-х років, не повністю забезпечує інтеграцію інокультурних іммігрантських груп у місцеві суспільства, а Євросоюз не має єдиної політики їх адаптації до європейських норм і правил суспільного співжиття. Ця обставина, поряд з іншими чинниками, зумовила далекосяжні негативні наслідки.

Таке розширення Союзу також відбулося фактично на завершальній стадії економічної інтеграції ЄС – створення економічного та валютного союзу – зони євро. Монетарна політика в ній була передана до компетенції Європейського

центрального банку, тоді як бюджетна (фіскальна) і боргова – залишилися у відповідальності національних урядів, що означало відсутність єдиної та обов'язкової для всіх учасниць єврозони політики у сфері фінансів. Подібний функціональний розрив приховав у собі загрозу дестабілізації усієї фінансової системи зони євро під дією зовнішніх факторів.

Таким фактором стала світова фінансово-економічна криза, що розгорнулася у 2008 р. і підірвала стабільність банківських систем, у т.ч. країн Євросоюзу. Для їх підтримки знадобилися значні дотації з бюджетних коштів. Це врятувало банки від банкрутства, але переклало борговий тягар на національні бюджети, ускладнивши тим самим внутрішню соціально-економічну ситуацію – на додаток до скорочення виробництва, так само викликаного кризою і різким зменшенням попиту. У поєднанні ці фактори спричиняли виснаження державних бюджетів країн ЄС, зростання бюджетних дефіцитів та відповідно – обмеження можливостей зовнішніх запозичень.

Останнє торкнулося насамперед економічно найслабших ланок Євросоюзу, які водночас належали до зони євро. У результаті у 2010 р. Греція, Ірландія, Іспанія, Португалія (дещо пізніше – Італія) опинилися на межі дефолту. Це викликало різкий обвал євро та швидке падіння цінних паперів інших країн єврозони, спричинивши кризу всього співтовариства. Для допомоги потенційним банкрутам і стримування коливань на фінансових ринках у травні 2010 р. створений Європейський стабілізаційний механізм з бюджетом у €500 млрд. [6].

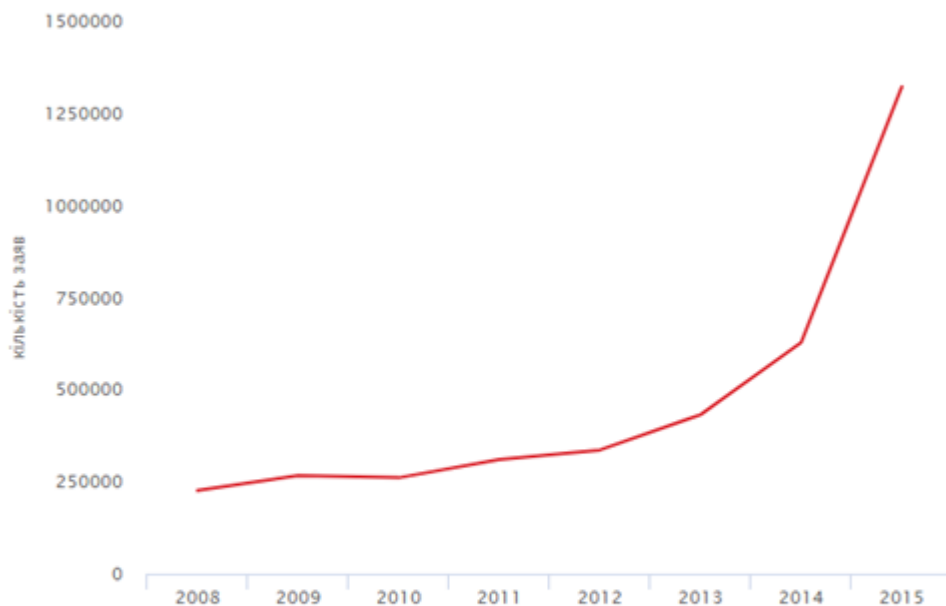
Цей крок породив невдоволення країн-донорів, змушених оплачувати бюджетні проблеми інших ціною скорочення власних соціальних видатків і втратою темпів соціально-економічного розвитку. Загалом, боргова криза значно посилила невдоволення, що виникло внаслідок розширення ЄС, збільшила його соціальну базу та спричинила активізацію автономістських і сепаратистських рухів у більш розвинутих регіонах країн ЄС (Фландрія в Бельгії, Каталонія в Іспанії, П'ємонт, Венето та Ломбардія в Італії та ін.).

Значно посилилися також євроскептичні настрої. Саме в цей час на партійній конференції 2011 р. тодішній Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон заявив, що боргова криза загрожує не лише євроні, але й економіці Великої Британії, а тому має сенс проведення референдуму про вихід країни з ЄС. На підтримку цієї ідеї виступив Б.Джонсон, тоді – мер Лондона, а наразі – Прем'єр-міністр Великої Британії, який завершує сьогодні процес виведення країни з Євросоюзу [7].

Масова імміграція змусила керівництво ЄС говорити про «кризу біженців» і висунути пропозицію про квотування їх прийняття всіма учасниками Євросоюзу.

Як ми бачимо на рис. 1.1 стрімкий ріст біженців почався в 2013-2015 рр. У зв'язку з цим Рада ЄС запропонувала план розподілу мігрантів, погоджений нею на рівні міністрів внутрішніх справ у вересні 2015 р. Однак, це рішення не підтримали Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та Чехія. Тим часом подвійне навантаження несли країни, територіями яких мігранти діставалися ЄС (Греція, Іспанія, Італія, Австрія), а також країни з високими соціальними стандартами, що було основною метою для мігрантів (Німеччина, Данія, Швеція).

Динаміка подання заяв для отримання притулку в ЄС

Джерело даних: Eutostat

Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок.

Рис. 1.1. Динаміка подання заяв для отримання притулку в ЄС за 2008-2015 рр.
[8]

Дискусії навколо проблеми біженців набули надзвичайної гостроти і зумовили суперечності не лише між країнами ЄС, але й всередині країн (наприклад, урядову кризу в Німеччині 2018 р., що проявилася через незгоди між партнерами по коаліції ХДС/ХСС канцлером А. Меркель (лідер ХДС), яка

дотримувалася «політики відкритих дверей», і главою МВС Х. Зеєхофером (лідер ХСС), який вимагав запровадження жорстких заходів скорочення імміграції), а також – спричинили міжнародні ексцеси.

Криза біженців створила надзвичайні проблеми для ЄС і деяких з його базових цінностей, таких, як свобода пересування та права людини. Виявилося, що лідери ЄС по-різному бачать солідарність у цій конкретній ситуації.

Водночас, механізм пом'якшення кризи був урешті знайдений: у 2016 р. укладена угода з Туреччиною про те, що вона прийматиме біженців на своїй території у таборах, утримання яких брав на себе Євросоюз [9]. Від того часу число мігрантів до ЄС постійно скорочувалося (вже у 2016 р. воно склало лише 390 тис. осіб).

Водночас, станом на початок 2020 р., на території Туреччини перебувають близько 3,7 млн. біженців, переважно вихідців із Сирії, де досі тривають військові дії. У вересні 2018 р. президенти Туреччини та РФ домовилися про створення демілітаризованої зони у прикордонній сирійській провінції Ідліб [10].

Масовий приплив іммігрантів до країн ЄС створив низку проблем:

- на території країн ЄС дедалі більшою мірою переносилися конфлікти, характерні для країн походження іммігрантів. Так, 9 грудня 2017 р. після повідомлення про визнання Д. Трампом Єрусалиму столицею Ізраїля група вихідців із мусульманських країн, серед яких були палестинські біженці, вчинила напад на синагогу в Гетеборзі (Швеція) [11]. У Німеччині відзначаються зіткнення між сунітами та шіїтами, сунітами та єзидами; між курдами та турками, сирійцями та афганцями [12]. Практично постійними є сутички між етнічними групами в таборах для біженців у Греції;

- виникло й поширилося явище «нового антисемітизму» – напади на іудеїв-громадян країн ЄС з боку іммігрантів-мусульман, які вороже ставляться до Ізраїлю. Особливо виразними є ці прояви в Німеччині та Франції [30]. За словами глави Європейського єврейського конгресу, «Сьогодні понад 80% європейських євреїв не почуваються в безпеці в Європі, понад 40% розглядають можливість виїхати з Європи» [12];

- міграційна криза значно посилила терористичну загрозу для Європи. Пік міграційної кризи збігся в часі з піком терористичних атак, початок яким покладено згаданими вище нападами в Мадриді та Лондоні. У 2015 р. у Великій Британії зафіксовано 103 терористичні атаки, у Франції – 72, в Іспанії – 2585. Загалом, за 2004-2017 рр. від рук ісламістських терористів загинули понад 600 осіб у дев'яти країнах ЄС;

– спостерігається радикалізація мусульманських діаспор у країнах ЄС і залучення до середовища радикалів місцевої молоді.

Унаслідок виникло різке погіршення ставлення громадян ЄС до імміграції, розділення і радикалізація європейських суспільств. У 2018 р. переважна більшість опитаних у країнах ЄС вказали на розділення своїх суспільств за різними ознаками, насамперед – між іммігрантами та місцевим населенням (відзначили від 61% респондентів Італії до близько 50% – Великої Британії, Швеції, Німеччини, Франції); на поділ за релігійною ознакою вказали близько 50% громадян Австрії, Бельгії, Франції, Великої Британії; приблизно такі самі дані стосуються поділу європейських суспільств за ознакою етнічної належності [13].

У Звіті Європейської Комісії проти расизму та нетерпимості за 2019 р. відзначається, що в Європі зростає вплив ультранаціоналізму і ксенофобії, у соціальних мережах домінує мова ненависті, множаться вияви антимусульманської ненависті [14]. Серед місцевих спільнот поширюються ізоляціоністські настрої, що переростають у ксенофобію і націоналізм. Виникають та активізуються ультранаціоналістичні, ксенофобські та расистські самодіяльні рухи та організації.

Поєднання економічних криз (фінансово-економічна, боргова, криза євро), соціокультурних викликів (масова імміграція інокультурних спільнот) і прямої загрози безпеці (ісламістський тероризм) – це низка значних проблем, що створила сприятливе середовище для етнічного націоналізму, ксенофобії, расизму та історичного реваншизму, які в поєднанні, у свою чергою, можуть становити реальну загрозу європейській єдності. Виразною ілюстрацією тут може слугувати Марш Незалежності у Варшаві 11 листопада 2017 р.. Він став найчисельнішим у Європі маршем праворадикалів (близько 60 тис. осіб).

Практично в кожній країні ЄС (насамперед, у нових учасниках Союзу) існують політичні сили (іноді й серед тих, що перебувають при владі), які прагнуть відновлення статусу своєї країни як «великої» і висувають територіальні претензії до сусідніх держав:

– Словенська національна партія вимагає передачі Словенії окремих районів Хорватії;

– Болгарський національний рух ВМРО і партія «Атака» вимагають створення Великої Болгарії із включенням Македонії і ряду сусідніх територій;

– партія «Велика Румунія» виступає за відновлення території Румунії в межах 1940 р., лунають пропозиції денонсації пакту Молотова-Ріббентропа;

– партія «За кращу Угорщину» – Йоббік, яка називає себе спадкоємицею націонал-соціалістичної Партії схрещених стріл 1940-х років, висуває гасла відновлення Великої Угорщини.

У контексті перегляду історії активізуються вимоги до Німеччини стосовно виплати репарацій за злочини нацизму у Другій Світовій війні – такі вимоги ставлять Греція та Польща. Загострюються суперечності з приводу трактування тих чи інших історичних подій і постатей в національних історіях. Так, Болгарія має суперечності із Сербією і Північною Македонією, Польща – з Білоруссю, Литвою, Німеччиною, Росією, Україною, Словенія – з Хорватією. Таким чином, переглядаються й руйнуються спільна європейська історична і культурна спадщина, визначена як основа цінностей Союзу.

Значний удар по економіці, соціальній сфері, правам і свободам людей зробила пандемія COVID-19 у 2020 році. Ця подія на період свого піку проявила неспроможність дій апарату ЄС у кризових ситуаціях. Вона підірвала усі системи: від соціальної та медичної до транспортно-логістичної. Пандемія нанесла набагато сильніший удар, ніж прогнозувалося. Як повідомляється в річному економічному прогнозі Єврокомісії (ЄК) – економіка ЄС в 2020 році переживає глибоку рецесію через пандемію коронавірусу, незважаючи на заходи, вжиті як на рівні Євросоюзу, так і на національних рівнях.

Відповідно до опублікованого річному прогнозу, ВВП єврозони скоротиться на 8,7% в 2020 році і виросте на 6,1% в 2021 році. ВВП Євросоюзу в цілому скоротиться на 8,3% в 2020 році і виросте на 5,8% в 2021 році. Таким чином, наголошується в документі, скорочення в 2020 році прогнозується більш відчутним, ніж очікувалися 7,7% для зони євро і 7,4% – для ЄС в цілому. Економічне зростання в 2021 році також буде дещо менш стійким, ніж прогнозувалося навесні.

Як заявив член ЄК Паоло Джентілоні: «Ми спостерігаємо наростаючу різницю між державами ЄС. При тому, що всіх нас вразила одна і та ж пандемія, наслідки від неї відрізняються в державах-членах. Ризик зростаючих відмінностей став причиною, по якій ми запропонували спільний план відновлення економіки» [15].

Про те, що європейської солідарності не існує, заявив і президент Сербії Олександр Вучич – країна вже вісім років перебуває в статусі кандидата на вступ до Євросоюзу. З подібними ідеями виступають і в Німеччині. Так, член Європарламенту від Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) Бернд Ланге заявив, що дії Єврокомісії по боротьбі з коронавірусом викликають

розчарування. Аналогічної позиції дотримується і представник партії «Зелені» з питань європейської політики Франциска Брантнер. Вона вважає, що пандемія коронавірусу показала нездатність країн ЄС об'єднуватися в умовах кризи. Більш того, на її думку, ніхто в Брюсселі не проявив ініціативу по організації єдиної відповіді на виниклу загрозу. При цьому німецькі депутати зазначають, що реакція керівництва Євросоюзу на новий виклик була занадто запізнілою [16].

Загострює ситуацію з перспективами реалізації концепції Інтермаріуму ще і факт політичної кризи в Білорусі. 9 серпня 2020 року в державі відбулися президентські вибори, в яких, за озвученими Центрвиборчком даними, переміг чинний президент Олександр Лукашенко з підсумком в 80,1% голосів.

Це призвело до протестів, які стали безпрецедентними за масовістю і градусом насильства по відношенню до демонстрантів за всю історію незалежності країни. Проте, за місяці безперервних вуличних акцій можна стверджувати про те, що запас міцності білоруського політичного режиму виявився трохи більшим, ніж припускали представники опозиції і багато аналітиків.

Одним з головних тригерів, які запустили вуличний протест в Білорусі, стали свідощтва про масові порушення процедури виборів, і, особливо, офіційний результат голосування. Крім безпосереднього приводу для виступів, існував ще цілий ряд причин, що призвели до зростання невдоволення чинною владою і персонально президентом Лукашенко.

По-перше, сама виборча кампанія проходила у вкрай напруженій атмосфері. Ще на етапі збору підписів були заарештовані і тим самим усунуті з подальшої гонки два популярних альтернативних претендента – колишній глава правління білоруської дочірньої кампанії Газпромбанку Віктор Бабарико і популярний YouTube-блогер Сергій Тіхановський. Також не був зареєстрований як кандидат ще один сильний претендент – колишній радник Лукашенко і дипломат Валерій Цепкало. Ці дії влади спровокували масове невдоволення, яке вилилося у вуличні протести ще до виборів, але їх масштаб був невеликий.

Сам феномен політизації раніше пасивного ліберального електорату в свою чергу можна пояснити приходом в політику нових персон (по контрасту з традиційною прозахідної опозицією), які мали досвід управлінської роботи та добре розуміли білоруську систему влади, що вселило в середній клас і молодь віру в реальність змін.

До того ж всі ці кандидати в своїх кампаніях ретельно уникали тем, які могли б розділити білоруське суспільство (мова, геополітична орієнтація, будь-яка конкретика щодо реформ) і зосередилися на загальних темах змінюваності влади, справедливості і права людини. Всі вони активно використовували соціальні мережі і в цілому інтернет-комунікацію, де державна влада традиційно мала слабкі позиції.

По-друге, на ставлення частини суспільства до Лукашенко негативним чином позначилася політика влади в боротьбі з коронавірусом, яка спочатку виражалася в запереченні небезпеки пандемії і відмові від обов'язкових загальних карантинних заходів. Але найбільше обурення громадськості викликала нешаноблива риторика Лукашенка на адресу жертв вірусу. Згідно з соціологічними дослідженнями, громадяни не підтримували таку політику влади щодо епідемії.

По-третє, ймовірно, внесок в падіння популярності влади і персонально Лукашенко вніс затяжну економічну кризу в стосунках з Росією, що торкнулася багато аспектів двосторонніх відносин. З огляду на важливість Росії як торгового-економічного партнера, культурно-історичну близькість двох країн, а також в цілому позитивного ставлення білорусів до Росії і ідеї економічної інтеграції, що розгорнулася напередодні чергового виборчого циклу інформаційна війна між двома країнами не могла не вплинути на рейтинг чинного президента.

По-четверте, позначилися втома від 26-річного правління Лукашенка і різнопланові наслідки зміни поколінь в суспільстві на тлі розвитку інформаційних технологій і соціальних мереж.

По-п'яте, у білоруської системи влади завжди існували проблеми зі зворотним зв'язком, а зараз вони ще більше загострилися. Однією з граней цієї проблеми стала нестача об'єктивних і, головне, незалежних даних про суспільні настрої. За півтора року до президентських виборів був ліквідований Інформаційно-аналітичний центр при Адміністрації президента, який, крім іншого, постачав соціологічні дані. Незадовго до цього був ліквідований останній незалежний соціологічний інститут, який організовував опитування на політичні теми (НІСЕПД). Через брак відкритих публічних даних про реальний рейтинг Лукашенка опозиційним кандидатам було набагато простіше переконувати громадян у тому, що підтримка президента впала до 3%. Непрофесіоналізм державної пропаганди і її прагнення до замовчування фактів і ігнорування альтернативних думок тільки посилювали недовіру [17].

Всі ці чинники спровокували глобальну політичну кризу, яка вплинула на зовнішньополітичний курс Білорусі. Чинна влада, незважаючи на довготривалі переговори і підготовку до інтеграції з прибалтійськими державами, вимушена знову схилити геополітичний вектор повністю у бік Росії, яка надає їй значну підтримку існуючого режиму. Але якщо ліберальним демократичним прозахідним силам вдасться отримати офіційні важелі впливу на політику Білорусі, то можна казати про велику вірогідність західного напрямку інтеграції.

Реакція Європейського союзу і США на події в Білорусі виявилася стриманішою, ніж це очікували багато спостерігачів, враховуючи масштаб насильства в перші дні після виборів і численні факти порушення виборчого законодавства. Ні ЄС, ні США не визнали підсумків виборів і ні разу не засудили дії силовиків проти учасників протестів. Рада Європи на своєму засіданні 19 серпня 2020 року погодилася з необхідністю введення персональних санкцій проти офіційних осіб, відповідальних за фальсифікацію виборів і непропорційне насильство в ставлення учасників акцій протесту.

Але навіть такі символічні санкції поки не введені, а О. Лукашенко залишається для Брюсселя тим, хто реально контролює ситуацію в країні. Високий представник ЄС із зовнішньої політики і безпеки Жозеп Боррель висловився з цього приводу вельми недвозначно: «ЄС теж не збирається перетворювати Білорусь в другу Україну. Ми повинні просувати політичну реформу, але не виступати в ролі спотворюючого фактору, як нас можуть сприймати з російської сторони. Мадуро і Лукашенко знаходяться в абсолютно однаковій ситуації. Ми не визнаємо, що вони були обрані законно. Однак, хочемо ми того чи ні, вони контролюють уряд, і ми повинні продовжувати мати з ними справу, незважаючи на те що не визнаємо їх демократичну легітимність» [18].

З наведеної вище цитати глави європейської дипломатії також зрозуміла і причина стриманості ЄС в питанні реальної підтримки протестного руху в Білорусі, а також політики санкцій. Приклад України і побоювання російського вторгнення в Білорусь змушують Брюссель ставити питання безпеки вище просування демократії і європейських цінностей.

Незважаючи на те, що політика балансування Білорусі фактично закінчена і її відносини із Заходом зіпсовані на роки вперед, Лукашенко все ще зацікавлений в тому, щоб вікно можливості на цьому напрямку було відчинене, оскільки поглиблена інтеграція, що просувається Росією, ставить під загрозу його владу не в меншому ступені, ніж внутрішньополітична криза, але це для країни залишається останнім варіантом у безвихідній ситуації.

Враховуючи прогресуючі кризові явища в ЄС та країнах Східної Європи, пов'язаних пандемією коронавірусу та неспроможністю системи справитися з навантаженням, виникає дисонанс і у геополітичній ситуації. В країнах розгортаються та популяризуються націоналістичні рухи, які сприяють відродженню ідей об'єднання народів не стільки за прагненням до демократії та лібералізму, скільки за певними етнічними, духовно-культурними, історичними ознаками. Для концепції Інтермаріуму це набуває важливого значення у її реалізації.

Список посилань:

1. Новая военная доктрина Беларуси: с учетом «цветных революций». URL: <https://cutt.ly/PhDmaDO>.
2. Прибалтика: Экономические вызовы для маленьких. URL: <https://delo.ua/special/pribaltika-ekonomicheskie-vyzovy-dlja-malenkih-312935/>.
3. Шевчук В. План «Междуморье»: Британия поддержит, Франция не против, Украина и Польша сделают. URL: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/plan-mezhdumorebritaniya-podderzhit-frantsiya-ne-protiv-ukraina-i-polshasdelayut.html>.
4. Пандемия нанесла экономике ЕС более сильный удар, чем ожидалось. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/673318.html>.
5. Политический кризис в Беларуси: причины и перспективы. URL: <https://thinktanks.by/publication/2020/09/30/politicheskiy-krizis-v-belarusi-prichiny-i-perspektivy.html>.
6. GDP by Country. URL: <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/>.
7. Михайлов Т. Эволюция геополитических идей. Москва : Издательство «Весь мир», 1999. 184 с.
8. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / Д. М. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський та ін. ; за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. Київ : Нічлава, 2011. 624 с.
9. Глава МИД Турции обвиняет Евросоюз в нарушении соглашений по беженцам. URL: <https://www.dw.com/ru/глава-мид-турции-обвиняет-евросоюз-в-нарушении-соглашений-по-беженцам/a-52115906>.
10. Туряница І. А. Україна і Литва в системі координат Балто-чорноморського співробітництва. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. 2011. Вип. 27. С. 207–215.
11. Чупрій Л. Геополітичні стратегії України: відродження концепту

- «Міжмор'я» в контексті подолання російської експансії. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення. Київ : МП «Леся», 2016. № 1. С. 228–236.
12. Євреї тікають з Європи – глава ЄЕК Кантор. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/637094.html>.
 13. The Global Economy in 2030: Trends and Strategies for Europe. URL: <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/The%20Global%20Economy%20in%202030.pdf>
 14. Спільне комюніке Вільнюської конференції 2006 Спільне бачення спільного суспільства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_241/conv.
 15. Поліщук Л. С. Регіональні асиметрії в ЄС та нові інструменти політики вирівнювання. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип.126. С. 116–124.
 16. Цибульський С. І. Особливості геостратегії держав сучасності. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Випуск 84. С. 121-128.
 17. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? Львів : Світ, 1994. 416 с.
 18. Боррель: ЄС не хоче перетворення Білорусі на другу Україну. URL: <https://www.dw.com/uk/borrell-eu-ne-khoche-peretvorennia-bilorusi-na-druhu-ukrainu/a-54669835>.

Приймак Олег Миколайович

*науковий керівник,
доктор історичних наук,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

Усенко Г.С.

*магістрант 2 курсу спеціальності
«Соціальна робота»
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНИХ ПІДЛІТКІВ

Стрімка еволюція інноваційних технологій та діджиталізація суспільства за останні два десятиріччя значно змінює умови та середу розвитку особистості дітей та підлітків. Доступ до великої кількості інформації, товарів, послуг, розваг за допомогою застосування комп'ютерних технологій дуже впливає на формування особистості підлітків разом зі структурою дозвілля та системою цінностей. І разом з тим, надмірне та безконтрольне використання Інтернет-ресурсів може призводити до стану адикції. І таким чином, член родини може ізолюватися від суспільства і навіть може створити багато проблем своїй родині. Та саме для подолання таких випадків є доречне застосування соціального супроводу.

Проблему комп'ютерної залежності досліджують у різних галузях соціальної допомоги такі вчені як: О. Безпалько, Т. Вертенко, І. Зверева, А. Капська, А. Річардсон, Р. Харт А. Войнокутський, М.Дрепа, І. Розіна, Е. Белінська.

Для того, щоб говорити про подолання Інтернет адикції та соціальний супровід сімей Інтернет залежних підлітків, потрібно спочатку розкрити зміст понять «Інтернет залежність», «соціальний супровід» та «соціальна робота».

Соціальна робота, згідно визначення Європейської Асоціації Шкіл соціальної роботи – академічна дисципліна та професійна діяльність, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній єдності, а також наснаженню та

незалежності людей, залучає окремих фізичних осіб, групи, та суспільні структури до вирішення проблем осіб, сімей що перебувають в складних життєвих обставинах та покращення якості їх життя та добробуту, на засадах принципів соціальної справедливості, дотримання прав людини, колективної відповідальності та поваги, протидіє факторам соціального виключення та сприяє дотриманню прав людини.

Соціальний супровід – робота, що спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у вигляді надання комплексних матеріальних послуг з метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання складних життєвих обставин, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення.

Соціальний супровід, як технологія індивідуальної соціальної роботи в літературі з соціальної роботи, має назву ведення випадку або робота з випадком(case management) [1].

Комп'ютерна ігрова залежність – це регресія від реальності у кіберпростір, що спричинює зміну психічного стану людини, її думок та ідей. У крайніх випадках людина починає плутати реальність з віртуальним світом і останній стає головною середою його існування.

Інтернет-залежність називають адикцією, тобто відхиленням у поведінці, за якого в людини порушується відчуття реальності, втрачається відчуття часу і критичне мислення, обмежується управління своїми вчинками. Людина стає менш активною, порушується цикл сну і неспання. Настає психічна та фізична залежність [2].

Існують різні погляди щодо критеріїв Інтернет-адикції. Так, існує думка, що психологічні форми залежності, не супроводжуючи залежність фізичну, дають підстави ставити питання про перегляд основоположних поглядів і парадигм: для класифікації адикцій може бути достатньо емоційної прихильності людини до тих почуттів і відчуттів, які дарує проходження адиктивних форм поведінки.

Науковці виділяють такі психологічні та фізіологічні симптоми, характерні для Інтернет-залежності. До психологічних вона віднесла хороше самопочуття або ейфорію за комп'ютером, неможливість зупинитися, збільшення кількості часу, проведеного за комп'ютером, занедбання родинних та дружніх обов'язків, відчуття порожнечі, депресії, роздратування поза комп'ютером, приховування правди від роботодавців або членів сім'ї про свою діяльність за комп'ютером,

проблеми з роботою чи навчанням. До фізіологічних – синдром карпального каналу (тунельне ураження нервових стовбурів руки, пов'язане з тривалою перенапругою м'язів), сухість в очах, головні болі за типом мігрені, болі в спині, нерегулярне харчування, пропуск прийомів їжі, занедбання особистої гігієни, розлади сну, зміна режиму сну [3].

Формування ігрової комп'ютерної залежності відбувається не миттєво, а поступово. На сьогоднішній день відомі стадії формування даної залежності: 1) стадія легкої захопленості. Після того як дитина вперше пограла у комп'ютерну гру і їй починає подобатися сюжет цієї гри, він співвідносить себе з головним героєм. Дитина починає порівнювати світ реальний й віртуальний і віддає перевагу останньому. Вона отримує задоволення, граючи в комп'ютерну гру та знаходить позитивні емоції.

Таким чином, прагнення до гри за комп'ютером поступово починає набувати цілеспрямованого характеру, але дитина або підліток, на жаль, цього не усвідомлює. Однак ця стадія має свою специфіку: гра в комп'ютер має ситуаційний, ніж систематичний характер. Стійка потреба тут поки не сформована, бо процес гри не є значущою цінністю для людини. 2) стадія захопленості. При переході на цю стадію у дитини з'являється нова потреба – потреба грати в комп'ютерні ігри. Гра приймає систематичний характер. Якщо дитина не може задовольнити цю потребу з яких-небудь причин, вона вдається до різних активних дій, щоб домогтися свого. 3) стадія залежності. Тут вже відбуваються серйозні зміни в ціннісно-смысловий сфері дитини. Можна виділити дві форми, у яких проявляється залежність: соціалізовану і індивідуалізовану. При соціалізованій формі комп'ютерної залежності дитина підтримує соціальний контакт із суспільством, нехай навіть в основному з такими ж гравцями, як і він сам. Такі підлітки дуже люблять грати спільно за допомогою комп'ютерної мережі один з одним. В даному випадку ігрова мотивація в основному носить характер змагання. Ця форма залежності надає менш згубний вплив на психіку дитини, ніж наступна форма. Тут відбувається порушення основної функції психіки, і замість реального навколишнього світу відбувається відображення нереального та віртуального. Для них комп'ютерна гра виступає в ролі наркотику. Якщо протягом якогось тимчасового відрізка їх тяга не заміщується, то вони впадають в стан, близький до своєрідної ломки, відчують негативні емоції, стають дратівливими і агресивними, впадають в протрацію. Такі явища з клінічної точки зору називаються психопатологією, або стилем існування, що викликає дану патологію. 4) стадія прив'язаності. Це

остання, завершальна стадія комп'ютерної залежності. Вона характеризується згасанням ігрової активності людини, зміщенням психологічної складової індивіда в бік одужання. Тут дитина тримає дистанцію з комп'ютером, проте повністю відірватися від вже сформованої і укоріненої потреби у віртуальній реальності не в силах. Даний період протікає досить довго, іноді навіть все життя, залежно від швидкості згасання прихильності. Але якщо цього не відбувається і дитина проходить всі періоди формування психологічної потреби у віртуальній реальності, то дана стадія буде носити затяжний характер.[4]

Отже, формування Інтернет-залежності – це стадійний процес, що починається тоді, коли людина починає отримувати більше позитивних емоцій від перебування в мережі, ніж від спілкування з оточуючими людьми та звичної діяльності. Прагнення відчувати приємні переживання спонукає людину все більше часу проводити в Інтернеті, що стає невід'ємною частиною життя людини і поступово витісняє всі інші види діяльності, що призводить до виникнення залежності. Бажання перебувати в Інтернеті починає носити нав'язливий характер, він стає осередком життя людини, котра забуває про свої обов'язки, не слідкує за здоров'ям, не підтримує соціальні контакти, які відходять на задній план. Людина приділяє перебуванню в Інтернеті все більше і більше часу, що призводить до виснаження, хронічної втоми, емоційної нестабільності та дратівливості. Часто на цьому етапі з'являється бажання обмежити час, що витрачається на Інтернет, однак, зазвичай, особистість не здатна це зробити, що супроводжується почуттям провини. Перебування в Інтернеті використовується вже не для того, щоб отримати позитивні емоції, а щоб позбавитися від негативних. Поглиблення Інтернет-залежності призводить до особистісних деформацій, руйнування соціальних контактів, проблем на роботі тощо.

Втім, незважаючи на значну кількість публікацій, питання удосконалення системи соціального супроводу сімей Інтернет залежних підлітків комплексно не досліджене й існують значні складнощі щодо впровадження теоретичних розробок у вітчизняних соціальних службах. Але можна сказати, що гарним шляхом попередження виникнення Інтернет-залежності у підлітка є проведення профілактичних заходів у школах та інших освітніх закладах.

Існує зв'язок між порушенням поведінки школярів, когнітивними змінами та частотою і тривалістю використання мобільних пристроїв з доступом до мережі Інтернет. Такому зв'язку віддається перевага перед реальним спілкуванням, а відсутність повідомлень викликає тривожність та напруження, дратівливість та зниження настрою. Читання з екрану та мобільна ігроманія

призводять до напруження очей і можуть передувати порушенню зору. Тому необхідним є проведення профілактичних заходів щодо попередження технологічних залежностей у дітей. Педагоги повинні інформувати батьків щодо ризиків безконтрольного використання комп'ютера, мережі Інтернет, мобільних пристроїв їхніми дітьми. Потрібно пам'ятати, що гармонійний розвиток особистості і високий рівень психічного здоров'я будуть забезпечені тоді, коли людина з дитинства житиме і розвиватиметься в умовах сприятливого психогігієнічного інформаційного середовища [5].

Також можна порекомендувати батькам, по-перше, цікавитися, як вони використовують комп'ютер. Треба намагатися регламентувати час, проведений підлітком за комп'ютером. По-друге, батькам потрібно пам'ятати, що використання комп'ютера насильно «приковує» до стільця, чого допускати не можна. Треба заздалегідь планувати прогулянки на свіжому повітрі, причому дізнаватися, коли дитині буде зручніше. Частіше намагатися вести з дитиною відверті розмови.

Надійним захистом особистості від ігрової залежності є її внутрішня психологічна стійкість. Найменшу небезпеку попадання в ігрову залежність мають підлітки, які володіють такими якостями: самореферентність; комунікативна і соціальна компетентність; здатність конструктивно поводитися в конфліктних ситуаціях; адекватна самооцінка; здатність контролювати афект; здібність до відстроченої розрядки напруги. Саме цю якість повинна розвиватися під час соціального супроводу за допомогою не тільки соціального працівника та педагогів, але й батьків й самого залежного підлітка тощо. Важливо також дати зрозуміти залежному від Інтернет аддикції того, що йому потрібна допомога і що йому варто більш контролювати свій час, що він проводить в Інтернеті. [5]

Таким чином, можна зробити висновок, що подолання ігрової залежності підлітка полягає у психологічній і педагогічній допомозі йому і його сім'ї, виявлення в підлітків групи ризику і проведення з ними превентивних соціально-педагогічних заходів, просвіті щодо ризиків Інтернет-залежності та ін. Обов'язковим для успішного проведення соціального супроводу сім'ї є співпраця соціального працівника з психологами педагогами і батьками. У перспективі створення системи закладів і інститутів, які б вивчали проблему ігрової залежності та медичних закладів, які б проводили лікування та профілактику, створення служби психологічної та соціально-педагогічної допомоги залежним. Також важливо використовувати ЗМІ для проведення

рекламних кампаній щодо пропаганди здорового способу життя та здорового жаги до проведення часу в Інтернеті.

Список посилань:

1. К.М. Віщукаєва, «Соціальний супровід клієнта».
2. <https://www.teentor.com/ua/articles/internet-zalezhnistst-u-ditej.htm>;
3. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvldu_2012_2\(2\)___13.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvldu_2012_2(2)___13.pdf)
4. <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3913>
5. <https://arki.group.ua/publications/social-pedagogical-prophylaxis-playing-dependence/>;

Наукове видання
(українською, російською, англійською мовами)

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ: COVID-19

Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів 10 квітня 2020 року

Головний редактор *І.О. Кудінов*
Науковий редактор *М.А. Лепський*
Технічний редактор *Ю.Ю. Бойко*

Відповідальний за випуск Кудінов І.О.
Підписано до друку 10.04.2020. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 5,20. Обл.-вид. арк. 5,65.
Наклад 100 прим. Зам. №10/04-1.
Віддруковано з оригіналів.

ТОВ «КСК-Альянс»

Свідоцтво серія ДК № 3068 від 24.12.2007 р.

пр. Соборний, 91/77, м. Запоріжжя, 69095
+38 (095) 601 33 99, +38 (067) 755 93 44

